50.Yılında
Türkiye Kalkınma Vakfı (TKV)

TKV 50. yıl
TÜRKİYE KALKINMA VAKFI
Development Foundation of Turkey

(1969-2019)

Kalkınmaya Gönül Vermiş Bir Sivil Kuruluşun *Kısa Öyküsü*

Rifat DAĞ

JENERİK

50. Yılında
Türkiye Kalkınma Vakfı (TKV)
(1969-2019)

Kalkınmaya Gönül Vermiş Bir Sivil Kuruluşun Kısa Öyküsü

Rifat DAĞ

Eylül 2019, Ankara

Resim 1: Mütevelli Heyeti Üyeleri-2019

Soldan Sağa; Rahmi DEMİR, Aziz EKŞİ, Rifat DAĞ, Rahim YENİ ve İbrahim TUĞRUL

Yazara İlişkin;

1945 doğumlu Rifat DAĞ, 1967 yılında ziraat fakültesinden mezun olduktan sonra sırasıyla devlet tarım işletmelerinde ve kooperatifler genel müdürlüğünde görev alır. 1977 yılında görev aldığı Türkiye Kalkınma Vakfı'nda 1978-1980 yıllarındaki aradan sonra, 1985 yılına kadar görev yapar. Kırsal kalkınma ve bölgesel kalkınma alanında yayınları bulunan DAĞ, 2011 yılından itibaren Vakfın Mütevelli Heyeti Başkanlığı'nı üstlenir.

ÖNSÖZ

Böylesine bir çalışma yapma ihtiyacı, Ali Kapucu'nun "vakıf arşivini elektronik ortama aktarsak" dileğiyle doğdu diyebilirim. Makul bir öneriydi, ancak ciddi sorunlar vardı. Arşiv yetersizdi ve sistematik olarak korunmamıştı. "Köy-Tür vak'ası *(iflas)* geçerli bir gerekçe olur muydu?" bilmiyorum ama TKV'nin bu bilinen vak'adan ötürü yerleşikliğini yitirmesi ve oradan oraya taşınması da bir olguydu. Üstelik yönetimler de sık sık değişmişti...

Bu durumda, hiç olmazsa bir şeyler yapılmalı düşüncesine vardım, vakfın en eskilerinden olmama rağmen kurumda sürekli çalışmamıştım, aralar vermiştim. Bilgilerim, kesik kesikti. Ergun Kan'a rica ettim, Altan Ünver'in özel arşivinden bazı belgeler ve fotoğraflar sağladı, kendisine teşekkürler. Ayrıca, sahada çalıştıklarını bildiğim arkadaşlardan, Sibel ve Rahmi Demir'den, Muharrem Karakuş'tan, Veyis Arslan'dan, Rıza Çağatay'dan, Atilla Çalık'tan ve Yücel Kılınç'tan önemli bilgiler aldım. Onlara da teşekkürler…

Nalan Çumçum, Önder Topaç, Ali Kapucu, Şeyhmus Yılmaz ve Cansu Ergin'in katkıları ve editörlükleri ise ayrı bir kıymet, kendilerine teşekkürler…

Aslında şunu da fark ettim: Kurumda sistematik bir etki değerlendirme süreci yaşanmamış, bu nedenle "ne yaptık, ne oldu" denemiyor.

Sonuç olarak, en azından proje ve faaliyet tanımlarının zaman ve mekana göre yapılmasında, yani yürünen yoldaki köşe taşlarının bilinmesinde fayda var düşüncesiyle, kurumsal hafızaya bir nebze olsun destek olmaya çalıştım, çalışmadaki eksikliklerin var olduğunu bilerek…

Hizmet içi çalışmalar için vakıf çalışanları tarafından üretilip geliştirilen anonim raporlar, dokümanlar ve fotoğraflar için kaynak gösterilmediğini, ancak bunun dışında atıf yapılan çalışmaların ise kaynak gösterildiğini belirtmeliyim.

EK'ler bölümünde Ali Kapucu tarafından geliştirilen TKV ilkelerine ilişkin önemli bir notu da görme imkanımız olacak.

Çok sıkılmadan okumalar dileğimle,

Rifat DAĞ

İÇİNDEKİLER

I. BÖLÜM

DOĞUŞ ve HAREKETLENEN KIRSAL POTANSİYEL İLE İLERLEME 8

1. Kuruluş 8
2. Kuruluş Döneminde Yapısal Arka Plan 9
3. TKV'nin Kurumsal Kimliği ve Kalkınma Yaklaşımı 13
4. TKV'nin Finansal Kaynakları (*2004 Yılına Kadar*) 19
5. TKV- Yerleşim Yerlerine Göre Çalışma Birimleri 20

5.1. Ulusal Düzeyde Çalışma Birimi 20

5.1.1 Ankara-Kazan Entegre Arıcılık Projesi: 20

5.2. İllerde/İlçelerde Köy Düzeyi Birimleri 23

5.2.1 Tarsus Tavukçuluk ve Yem İşletmeleri: 23

5.2.2 Diyarbakır Bölge Müdürlüğü 24

5.2.3 Van Proje Müdürlüğü 27

5.2.4 Kayseri (Pınarbaşı) Proje Müdürlüğü 28

5.2.5 Ankara-Çubuk Proje Müdürlüğü 29

5.2.6 Sinop (Durağan) Proje Müdürlüğü 30

5.2.7 Erzurum (Uzundere) Proje Müdürlüğü 31

5.2.8 Amasya-Gümüşhacıköy Proje Müdürlüğü: 33

5.2.9 Diğer Yerleşmelerde Kırsal Kalkınma Çalışmaları: 34

II.BÖLÜM

KALKINMADA YENİ PARADİGMALAR VE YENİ MODELLER 36

1. Köy-Tür Modeli 36
2. Model Tanıtım ve Savunu Çerçevesindeki Etkinliklerin Güçlendirilmesi 39

III.BÖLÜM

YOL KAZALARI 42

1. Köy-Tür'ün İflası 42
2. Orta Anadolu Besicilik ve Süt Ürünleri A.Ş.'nin Atıl Kalması: 43
3. DESTEK A.Ş.'nin Kronik Zararı: 43
4. Bingöl Yem Süt Besicilik A.Ş. (BİNAŞ)'da Hisse Devri: 43

IV. BÖLÜM

YENİ BİR BAŞLANGIÇ 44

1. TKV/TKV-DSM'nin "İş Geliştirme" Çabaları 44
2. Orta Anadolu Besicilik ve Süt Ürünleri A.Ş.'nin Yeniden Yapılanması 48
3. Destek A.Ş.'nin Rehabilitasyonu 48
4. TKV/TKV-DSM'nin Kefaletten Doğan Borçlarının Tasfiyesi 49

Kaynakça 50

EKLER

EK-1

50. Yılında TKV, Kalkınma Yaklaşım ve İlkeleri Gerekçe ve Tarihçeye Farklı Bir Bakış... 52

EK-2

TKV Etkinliklerine İlişkin Fotoğraflar 50

EK-3

TKV Tarihinde Önemli Köşe Taşları 55

I. BÖLÜM

DOĞUŞ ve HAREKETLENEN KIRSAL POTANSİYEL İLE İLERLEME

1. Kuruluş

Türkiye Kalkınma Vakfı (TKV) 13 Ocak 1969 tarihinde, kamu ve özel alanda birikim sağlamış bir avuç insanın katkısıyla kurulur. Kurucular, Prof. Dr. Necmi Sönmez (*Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Öğretim Üyesi*), Altan Zeki Ünver (*Mühendis-Ekonomist*), Mehmet Karamehmet (*Çukurova Endüstri Yönetim Kurulu Başkanı*), Dr.-Y. Müh. Enver Kurdoğlu (*İller Bankası Yönetim Kurulu Başkanı*), Turgut Yeğenağa (*Çukurova Enerji Genel Müdürü*), Tekin Gücüm (*Çukurova Dış Ticaret Genel Müdürü*), Emin Özgür (*Atermit Endüstrisi Genel Müdürü*) ve Özbek Özler (*Tarım İşletmecisi*)'dir.

Resim-2: TKV Mütevelli Heyeti'nin ilk toplantısı, Ocak 1969.

Oturanlar, soldan, Kurucu Üyeler: Altan Ünver, Enver Kurdoğlu, Necmi Sönmez, Mehmet Karamehmet, Tekin Gücüm.

Ayaktakiler, soldan: Engin Ural, Erol Suner, Emin Özgür, Savaş Erözer.

Resimde olmayan Kurucu Üyeler: Özbek Özler, Turgut Yeğenağa.

Mütevelli Heyet Başkanlığı'na 1961 yılında kurulan Köyişleri Bakanlığı'nın kurucu Müsteşarlığını üstlenmiş olan Prof. Dr. Necmi Sönmez, Genel Sekreterliği'ne ise Altan Zeki Ünver getirilir; bu iki yönetici, vakfın, kalkınma anlamında, hedef kitle ile kalıcı bir organik bütünleşme sağlayacağı döneme kadar, uzun süre, bu görevleri üstlenirler…

Altan Zeki Ünver, 2005 yılında yayımlanan ve "Az Seçilen Bir Yol" (The Road Less Chosen) şeklinde çevirebileceğimiz anılarının "Yolun Başlangıcı" bölümünde açıkladığı üzere, 1960'lı yılların ortalarına doğru, Tarsus'ta küçük üreticilere ve onların çocuklarına yönelik olarak bireysel girişimleri ile uyguladığı küçük programlarda sıkıntılı bir deneyim yaşadığını anlatır ve kurumsal yapılanmanın önemini fark eder, vakıf kuruluşuna, önerinin sahibi olarak ivme kazandırır[1].

Vakıf kurucularının özellikle kırsal alan için yüksek düzeyde enerji biriktirdiği anlaşılmaktadır. Çözüm bekleyen ülke kırsal yapılarında değişimin ve dönüşümün proaktif bir yaklaşımla deneneceğinin ipuçlarını vakıf esas senedinde görmek mümkün; esas senette, küçük üretimin ekonomik ve sosyal yönden destekleneceği, gençlerin ve kadınların ekonomiye ve yaşama karşı güçlendirileceği, bütün bunlar için kamu ve özel alan ile işbirliği yapılacağı açıklanır.

Vakfın stratejik yol haritasında, kırsal alanın değişim ve dönüşümünün temel hedef olarak alındığı anlaşılıyor, nitekim anılarında Ünver, böylesine bir hedefin amaçlandığını açıklıyor:

"…Vakfın amacının Türkiye'de kırsal alanda yaşam kalitesini artırmak olduğu göz önüne alındığında, sorulması gereken ilk soru nasıl olmalı?

TKV felsefesinin önemli bir parçası, köylerin kendi çabalarıyla kendi yaşamlarını iyileştirmelerini sağlamak ve Türkiye'nin şehirleri ile kırsal kesimleri arasındaki büyük eşitsizliğe yol açan yapılarda her seviyede değişiklik yapılmasını sağlamaktı."[2]

Vakıf, üreticilere yönelik uyguladığı et tavukçuluğu projesinde de görüleceği üzere sektörel faaliyetlerini ilerletirken, işletmelerin *girdi temini- üretim ve pazarlama* gibi üç temel fonksiyonunu projelerinin temel bileşenleri olarak alır. Buna neden, küçük üreticilerin (*bireysel işletme)* mevcut yapıları *(geleneksel kurumsal yapıları*) ile piyasalara erişemeyeceği, erişse bile tutunamayacağı varsayımıdır.

2. Kuruluş Döneminde Yapısal Arka Plan

Türkiye'nin döneme ilişkin genel tablosuna kısaca baktığımızda, vakıf kuruluş gerekçelerini/nedenlerini anlamak mümkün:

Vakıf, 34 milyon toplam Türkiye nüfusunun %62'sinin kırsal alanda yaşadığı, toplumun esas geçim kaynağının tarıma dayandığı bir dönemde kurulur. Sosyal alanda eğitim ve sağlık sorunları önemini korumakta; okur-yazar olmayanlar, nüfusun %30'unu oluşturmaktadır[3]. Aynı dönemde tarıma dayalı ekonomik yapıda kişi başına yıllık gelir, 3.000 USD'nin altındadır; bu gelir düzeyi 2018 yılı itibariyle cari fiyatlarla 9.632 USD olduğuna göre[4] dönemdeki ekonomik hacmin düzeyi konusunda kestirimde bulunulabilir.

1 ÜNVER Altan, The Road Less Chosen, Printed in Yorum Matbaası, 2005, Ankara.

2 ÜNVER Altan: a.g.e.

3 www.tuik.gov.tr/nufus erişim: 25.06.2019

4 www.tuik.gov.tr erişim: 28.08.2019

Tarımda optimum işletme ölçeği sorunu vardır, küçük ölçek sorunları bir kısır döngü içinde kendini çoğaltarak büyümektedir. 1970 tarım sayımına göre, tarımsal işletmelerin %39,28'i 2 ha'dan küçük, %33,52'si ise 2,1-5 ha arasında dağılım gösteren arazi tabanına dayanır, böylece %72,8 gibi yüksek bir oranı küçük işletmeler temsil eder.[5]

Kartal'ın döneme ilişkin çalışmalarında, kente göçün sadece fiziksel sürecin gerçekleşmesi ile nihayet bulmadığı, göç gerçekleşmiş olsa bile göç edenin köyle ve köyde kalan pay sahibi olduğu mülkleriyle *(arazi, konut vs)* iktisadi anlamda ilişkilerinin devam ettiği, hatta iyileştirme anlamında, yatırımlarının bile söz konusu olduğu[6] savunulur. Böyle bir tespit ile anlaşılmaktadır ki, fiziksel olarak gerçekleşmiş olsa bile kırdan kente göçün belirli bir sürede sosyolojik olarak tamamlanmadığı, göç edenlerin köy varlıkları üzerindeki geçime ilişkin baskılarının devam ettiği sonucu çıkmaktadır. Sınırlı sayıdaki "durum araştırması"nın dışında kırsal göçe ve göçten öncesine ilişkin olarak toprak-insan ilişkilerinin irdelenmediği ve sonucunun kamu istatistiklerine yansımadığı anlaşılmaktadır.[7] Oysa ki, çok az sayıda yapılan araştırmalardan da anlaşılmaktadır ki, göç sonrasında ortaya çıkan gelir paylaşımları, küçük işletmeler üzerinde yaşanan başka bir baskıya dönüşmektedir.

Vakıf, kırsal alanda küçük işletmelerin varlığını hesaba katarak, bu işletmelerin Türkiye'nin kırsal göçe dayalı toplumsal sorununun temel dinamiğini oluşturduğunu ve öncelikli müdahale alanına alınmalarının gerektiğini zımnen kavramış, var olan potansiyelin hareketlenmesini sağlayarak yeni geçim kaynaklarının ortaya çıkmasına destek vermiştir. İstatistikler, küçük üretime dayalı yapının yaygınlığını doğrulamaktadır:

1-20 da araziye sahip tarımsal işletme oranı 1950 yılında %30,6 iken bu oran 1991 yılında %36,7 oranına yükselir[8], geçimlik altı küçük işletmelerin çoğaldığı ve giderek mülksüzleşmeyi artırdığı söylenebilmektedir. Nitekim, 1985 yılında uygulamasına son verilen "Köy Envanter Etüdleri" göstermektedir ki, 1982-1985 yıllarında topraksız hane oranı %27 düzeyini yakalamaktadır; bu oranlar anılan dönemler için Şanlıurfa'da %42 ve Diyarbakır'da %45'tir[9], böyle olunca "Döngüsel Göç"ün (mevsimlik işçiliğin) Güneydoğu Bölgesi'nin kalkınma stratejileri bağlamında toplumsal boyutu ortaya çıkmaktadır.

Dönemde Türkiye, %62'lik nüfus payı açısından tarım ülkesi olarak tanımlanmakla birlikte, bu tanım türdeşliği ifade etmemektedir. Tarımda yaşanan ikili yapı *(düalizm*) nedeniyle pazar için üretim yapan kesim ile pazara erişimi mümkün olmayan kesim arasında teknolojik düzey, işletmelerin sermaye yapıları ve üretim ilişkileri açısından önemli farklar vardır. Eksik istihdam (gizli işsizlik) göç eğilimlerini artırmakla birlikte, sanayileşmenin sadece kısıtlı kamu

---

5 DİE, "1970 Tarım Sayımı Sonuçları", 1972, Ankara.

6 Kartal, Kemal : Kentlileşme, Adım Yayıncılık, 1992, s.249-253 Ankara.

7 NOT: 1980'li yıllarda "yeniden yapılanma" sürecinde araştırması durdurulan ve daha önceden ise dönemin Köyişleri Bakanlığı'nca periyodik olarak yayımlanan "Köy Envanter Etütleri", tarımsal üretimin tedarik, üretim ve pazar sorunlarına ilişkin önemli bir monografik çalışmaydı, ayrıca bu çalışma, toprak-insan ilişkilerine ilişkin yararlı istatistikleri de içeriyordu.

8 DİE Genel Tarım Sayımları, Ankara

9 Köyişleri Bakanlığı, Köy Envanter Etüdleri, Ankara.

yatırımları ile mümkün olması, başka bir tanımla, özel alanın *(yerel örgütlenmeler*, *özel sektör*) henüz tarıma girmemesi nedeniyle yatırıma dayalı yeterli istihdam alanlarının yaratılamaması sonucunu doğurur, dolayısıyla kentlerin işgücü talebi beklenenin altında seyreder.

Tarımsal işletmelerin önemli bir diliminin pazar için üretim şanslarının bulunmaması, bir yönüyle de örgütlenmelerinin yetersiz ve kapsayıcı olmamasından kaynaklanır. Kooperatif ve/veya diğer örgütlenmeler, üretimleri efektif (*etkili)* kılacak stratejilerden uzaktır. Başka bir anlatımla, örgütlenmeler, üreticinin tedarik, üretim ve pazar ihtiyaçlarını karşılayacak düzeye ulaşamaz ve etkili olamazlar. Sonucunda, hem bitkisel hem de hayvansal ürünler ticaretinde ciddi sorunlar yaşanır. Dönemde, "döküm mevsimi" olarak tanımlanan her kış mevsimi arifesinde, üretici var olan hayvanlarını besleyecek yeterli yem (*kaba ve yoğun yem*) stokuna sahip olmadığından, hayvanlarını arz fazlası yaratarak piyasaya sürer, fiyatlar "King Yasası"nı doğrulayacak biçimde ve büyük oranlarda düşer. Fiyatlar, tarımsal ürünler talep esnekliğinin düşük olması faktörünün de etkisiyle kontrol edilemez ölçülere iner. Bu nedenle vakıf, Köy-Tür örneğinde de görüleceği üzere, kalkınma hamlesi içinde ürünün stoklanabileceği, etkili piyasalama araçlarına sahip olunacağı bir pazar yapılanmasını önerir ve uygular. Modelle küçük üretim, artık gerekli piyasa donatılarına sahip kılınmış ve tüketiciye doğrudan erişim sağlamıştır.

Dönemde tartışılan konulardan birisi de %2'ler düzeyinde sağlanan tarımsal büyüme hızının, %3'ler üzerinde seyreden nüfus artış hızının gerisinde kalıyor olması ve projeksiyonların alarm vermesidir. Dönemin Kalkınma Planı'nda belirlendiği üzere 1966 yılında kırmızı et üretimi 183.806 ton, süt üretimi ise 4.302.000 ton düzeyindedir; oysa ki planın 2000 yılı talep tahminlerine göre öngördüğü üretim düzeyi sırasıyla 2,7 milyon/ton et *(%1469 artışla*) ve 14 milyon/ton *(%325 artışla*) süt üretimidir.[10] Dönemin Tarım Bakanlığı yayımladığı bir raporunda, öngörülen bu hedeflere ulaşılmasının güç olacağı vurgulanır.[11] Bakanlığın aynı raporunda, buğday dışındaki tüm bitkisel ürünlerde 2000 yılı talep projeksiyonunun karşılanamayacağı ifade edilir.

Ürün pazarlama sorununun önemini koruduğu bir dönemde demokratik kooperatifçiliğin temeli olarak kabul edilen 1163 sayılı Kooperatifler Yasası, vakıf kuruluşunun 3 ay sonrasında (24.04.1969) henüz kabul edilmiştir ve herhangi bir uygulaması söz konusu değildir. Dönemde, alternatif üretici örgütleri *(Tarım Kredi ve Tarım Satış Kooperatifleri)* öncelikle tarımda ekonomik yaşamı yönlendirmekte, yönetim organlarını ise üreticilere rağmen hükümetler tayin etmektedir. Bu kooperatifler, hükümetlerce "Taban Fiyat Politikası" içinde ilan edilen fiyatlarla alım yaparken, reel maliyetlerin altında bir alım politikası izledikleri için eleştirilmektedirler. Sonuç olarak, üretici gelir payları beklenin altındadır. "Takas Yöntemi" ya da "Alivre Alımlar", dönemin küçük tarımsal üretiminin yaygın bir ticaret tarzıdır; dolayısıyla ticari alıcılar "Temlik Kâr" peşindedirler. Temlik kâr, üreticinin elde edebileceği kazanç fırsatının bir başkasına devredilmesini konu etmektedir. Üretimlerin geri bağlantıları yani tedarik ve üretimle ilgili olarak üreticilerin aşılmaz sorunları bu ticaret şeklinin gündemine girmez,

10 DPT II. Beş Yıllık Kalkınma Planı-1967, s.190, Ankara.

11 T.C. Tarım Bakanlığı, Türkiye'nin Tarımsal Üretim Projeksiyonu 1968-2000, s.47, 1968 Ankara.

temlik kazanç sahipleri (*ticari alıcılar*) ayrıca ürün işleme, değerlendirme faaliyetlerine el atmaz; ürün, temlik alan tarafından satın alınan koşullar içinde pazarlanır, sonuç olarak, üretici gelir paylarını artıracak altyapı eksikliği (*ki buna örgütlenme de dahildir*) sorunları biriktirir.

Dönemde planlı kalkınma yaşamına 1962 yılında Devlet Planlama Teşkilatı (DPT)'nın kurulması ile henüz girilmiş ve plan, topluma perspektif kazandırdığı için önem kazanmıştır; bir bakıma kalkınma adına beklentiler yükselmiştir. Vakfın kuruluş yıllarında I. Beş Yıllık Kalkınma Planı-1963-1967 (I.KP) tamamlanmış ve II.KP dönemine (1968-1972) girilmiştir. İki plan yaklaşımının ortak yönlerine bakılacak olursa, iki dönemde de kamu yatırımları önem kazanır ve toplam sınai yatırımlar içinde devletin payı %70'ler oranının altına düşmez, iki planda da ithal ikameci sanayileşme amaçlanmaktadır.

İki plan arasındaki temel fark ise tarım sektörüne yaklaşımlarından kaynaklanır; I.KP'nı kırsal ve kentsel alanlar için dengeli kalkınmayı önerirken, II.KP'nı denge arayışını bırakır ve sınai kalkınmaya öncelik verir. Dönemler itibariyle böylesine bir plan yaklaşımının söz konusu olmasına rağmen, tarım sektörü için kamu tahsislerinde önemli bir fark doğmaz. Şöyle ki, 1962-1978 yılları arasında (*üç plan döneminde*) banka kredileri dağılımına bakıldığında, tarımsal kredi payının %1, sanayi kredi payının %4'ler düzeyinde kaldığı, ticaret sektörünün (*hizmet sektörünün*) ise %60'lar düzeyinde aslan payını almış olduğudur[12]. Böylece, dönemin geleneksel ticaret yapılanmasına dayalı bir ekonomik sistemin, kırsal ekonomik alanın kılcal damarlarına inmeye muktedir olmadığı sonucunu doğurur. Başka bir tanımla, hizmet sektörünün reel sektöre doğrudan katkısı sınırlı kalacaktır. Hizmet sektörünün biriken fonlarının tarıma yansıması ise 1980'lerde gündeme gelecek ve var olan kamuya ait kırsal yatırımların özelleştirmelerle tasfiyesi ile birlikte özel alanın tarımdaki rolü giderek artacaktır.

Dönemde kırsal altyapıya ilişkin sorunlar henüz aşılamamıştır; kırsal fiziksel altyapı yatırımları için ciddi adımlar atılıyor olsa bile henüz yol-su ve elektrik ihtiyaçlarının karşılanamadığı köy sayıları önemli boyutlardadır.

Dönemde verimlilik de yetersizdir, örneklemek gerekirse, buğdayda 1550 kg/ha, mısırda 830 kg/ha, hayvancılık- inek süt veriminde ise 1100 kg/sağmal düzeyindedir.[13] Kasaplık piliç eti üretimi ise yıllık 18.000 ton miktarı ile asgari düzeyi ifade etmektedir.[14] Beyaz etteki bu üretim miktarı, 2000 yılında özellikle Köy-Tür'ün önemli katkıları ile 663.000 ton/yıl düzeyine ulaşacaktır ki, 1970'li yıllar üretiminin 37 katına karşılık gelecektir.

Bakanlığın FAO kaynaklarına (*Production Year Book, 66*) dayanarak verdiği istatistiklerde, dönemin verimlilik değerlerinin, Avrupa ve diğer önemli tarım ülkelerinin altında bir seyir izlediği belirlenir. Örneklemek gerekirse, gelişmiş ülkelerde buğday verimi 6000 kg/ha, sağmal ineklerde süt verimi ise 5000 kg/laktasyon düzeyindedir.[15]

Yukarıda özetle sunduğumuz arka plan analizi haliyle TKV'nin kuruluş dönemine ilişkindir ve kısmi yapısal değişim ve dönüşümlerle ilerleme sağlanacağı umudu, vakıf çalışanlarının moral gücüdür.

---

12 Kepenek Yakup , Türkiye Ekonomisi, Teori Yayınları, 1990, s.136-153, Ankara

13 DİE, Tarım İstatistikleri, 1968, Ankara.

14 T.C. Tarım Bakanlığı: a.g.r.

15 T.C. Tarım Bakanlığı, a.g.r.

Günümüzde (2019) ise kırsal yapı ve onun itici sektörü tarım, daha ağır ve çok boyutlu sorunlarla karşı karşıyadır. 10 yılda bir yapılması gereken "Genel Tarım Sayımı"nın 2000 yılından bu yana gerçekleştirilmemiş olması, reel politik kararlar için önemli bir eksikliktir. Gözlenen en büyük sorunlardan birisi, köy/tarım nüfusunun önemli bir diliminin, girdi maliyetlerinde yaşanan sıçramalar nedeniyle, tarımdan çekilmiş olması ve kırsal politikalar makro bağının göz ardı edilmesidir. Ayrıca, küresel politika ve kararların "Kelebek Etkisi"nden söz etmek gerekir. Türkiye için AR-GE çalışmalarının yeterince yapılmaması ise tohum/damızlık sektöründe görüleceği gibi daha çok dışa bağımlı bir üretim yapısının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Çünkü hibrit-melez tohum, bir sonraki kuşakta ürün vermemekte ve kendini çoğaltamamaktadır. Tohumdaki bu açmaz, saf hatlarda *(geleneksel-yerel tohumlarda)* kendini en az 5 kuşak yenileyebileceği için yıllık maliyet, tohum ilk maliyetinin yaklaşık olarak 1/5'i kadar olacakken, melez tohumda sadece 1 kuşak kullanıldığından bu maliyet, saf hat tohuma göre 5 kat daha fazla olmaktadır. Kooperatifler ise birkaç örnek dışında halen etkili değildir. Kısaca, kooperatif-ortak ilişkisinin boyutları ve ihtiyaçları keşfedilememiş, kooperatiflerin "tedarik-üretim ve satış fonksiyonları" için gerekli olacak "topluluk temelli yatırımlar/faaliyetler" göz ardı edilmiştir.

3. TKV'nin Kurumsal Kimliği ve Kalkınma Yaklaşımı

TKV temsil noktasında kendisini, özel/sivil- hükümet dışı, kâr amacı gütmeyen ve yeterli imkanları olmayan kesime (*öncelikle kırsal ve kentsel*) yönelik hizmet sunan bir kalkınma kuruluşu olarak tanımlar.

Vakıf, resmi yaklaşımlarda "köy" olarak tanımlanan yerleşimlerle birlikte, esas geçim kaynağı tarım olan ilçeleri de kapsayacak şekilde bu alanların tamamını kırsal kesim olarak varsaymış, ancak söz konusu tanımlama çerçevesinde olsa bile ilçelerin, daha doğrusu her yerleşme biriminin farklı ve kendine özgü yapı/nitelik taşıdığı ayrımına da dikkat etmiştir. Dolayısıyla, hizmet sunacağı kesimleri ve alanları bütün yönleriyle tanımayı, öncelikli bir faaliyet olarak öngörmüştür. Bu tanıma süreci, ileride ortaya çıkabilecek proje sapmalarını/uygulama yanılgılarını önlemek için de önemlidir. Yaklaşık bir yıllık dilimi içeren ve göreceli uzun sayılabilecek bir dönemi gerektiren etüt aşamasından başlayarak, "karşılıklı tanıma" aşamasında hizmet sunanlarla alanlar arasında organik bir bütünleşmenin doğması umuduna önem ve değer vermiştir.

Vakıf, aynı zamanda bir karmaşıklığı da ifade eden ve dışarıdan gelenler için "kaotik kırsal yapı" olduğu söylenebilen bu alanların gizil potansiyelini hareketlendirebilmek için sadece fiziksel yatırım ve benzeri argümanlarla yetinmemiş, içinde kadınların, çocuk ve gençlerin olduğu hedef kitleyi ihtiyaçları ile tanımlamaya çalışmış ve kırsala bütüncül yaklaşmıştır. Bu bütüncül yaklaşım içinde insan kaynaklarının gelişimi, hedef kitlenin katılımı ve örgütlenmesi önemlidir. Projelerin sürdürülebilirliği anlamında, "kalıcılığa" ve "yaygınlaşmaya" önem verdiğini açıklamıştır. Ayrıca, hizmet sunacağı yörenin sadece tarımla ilerleme sağlayamayacağını varsaymış, tarımla birlikte tarım dışı sektörlerin güçlenmesine de (*altyapı hizmetleri dahil)* destek olmuştur.

TKV'nin kırsal kalkınmaya yönelik temel yaklaşımlarından birisi, kolaylaştırıcı işlevine sahip olduğunu üreticilere yansıtmış, duyumsatmış olmasıdır. Çünkü asıl amaç, üreticilerin "kendine yeterliliğinin" sağlanmasıdır. "Kendine yeterliliğin" ise "aşağıdan yukarıya" doğru gelişen aktif katılımcı süreç içinde hedef grubun güçlenmesi ile gelişeceği varsayılmıştır.

Vakıf, "Kendine Yeterliliğin" öncelikli müdahale alanlarından birisinin pazarda etkinlik sağlamak olduğunu hesaba katmış, dolayısıyla projelerinde pazarlama sürecinin iyileştirilmesini öncelemiştir.

Piyasalarda etkinliğin sağlanması konusu da "Kendine yeterlilik" kavramı içinde yer bulmuştur. Bu alandaki başarıların ise "kapasite geliştirme" (*insan kaynaklarının gelişimi, işbirliği-örgütlenme zemininin genişletilmesi, piyasalara ilişkin deneysel kazanımlarla doğan bilgilerin kazandırılması, yetiştirmede teknik yeterlilik*) uygulamaları ile ilerletileceği öngörülmüştür. Kapasite geliştirme programlarının vazgeçilmez unsurlarını eğitim ile yeterli donatılar (*bilişim teknolojisi ve programları, ölçme ve değerlendirmeye ilişkin aparatlar vs*) oluşturmuştur.

Piyasa etkinliğinin ancak üretici örgütlenmesiyle sağlanabileceği temel kabulünü hedef kitleye mal edecek çalışmalarından vazgeçmemiştir.

Resim-3: Diyarbakır-Kulp İlçesi-Ağaçlı Köyü-Kadın Eğitimi Sertifika Töreni, 1983

TKV, kadın statüsüne, çocuk ve gençlerin gelişimine özel önem vermiş, bu maksatla özel çalışmalar/programlar geliştirmiş, uyguladığı ekonomik programlarda bile sosyal gelişmeyi ve refahı öncelemiştir. Bunlarla birlikte, kadının aile ekonomisinde ve ev işlerinde "iş-zaman süreleri"ni kısaltacak, verimli kılacak tedbirleri/programları (*içme suyu temini, ortak çamaşırhane veya fırın yapımı, süt sağım yöntemlerinin mekanizasyonla ilerletilmesi, kadınlara yönelik eğitim destekleri, sağlık tedbirleri vs*) geliştirmiş ve farklı coğrafyalarda uygulamıştır.

Gelir getirici kırsal çalışmalarda, eğer yeni bir faaliyet konusu önerilmeden, var olan üretim ve geçim kaynaklarının yeni teknik ve sistemlerle ilerletileceği amaçlanmışsa, hedef toplulukta birikim sağlamış değerleri/deneyimleri projelere kazandırmak ve bu vesileyle topluluk kazanımlarını dikkate almak için "mevcut yapıdan başlanması" ilkesini özenle ve öncelikle

korumuştur. TKV, kırsal yayım hizmetlerinde geleneksel didaktik tarzı bırakmış, hedef kitle bilinci ile çatışmaya girmemiş, bunun yerine teknik ve organizasyonel değişim için "farkındalık yaratma" yöntemlerini öne çıkarmıştır. Böylece kalkınma süreci, "karşılıklı öğrenme moduna" dönüşmüştür.

Projelerin "yaygınlaşması", "tekrarlanabilmesi", "sürdürülebilirliği" ve "cinsiyet dengesi"nin ilerletilerek sağlanması yanında, projeler arasındaki "tamamlayıcılığa" (*entegrasyona*) da önem verilmiştir.

Hizmet götürülen alanlarda, "ön inceleme" (*etüt*) döneminden itibaren hedef kitlenin aktif olarak katıldığı "köy kurulları" ve "proje kurulları" oluşturulmuş; bir taraftan bu kurullarla çalışılırken diğer taraftan da hedef kitlenin örgütlenmesi teşvik edilmiştir. Örgütsel örüntülerin dayanacağı dinamiklerin fark edilmesi ve sağlıklı bir düzlemde ilerletilmesi ise kırsal uzmanlarımızın görmeye çalıştığı bir meseleye dönüşmüştür. Örneklemek gerekirse, 1981 yılında Diyarbakır-Kulp-Ağaçlı Köyü'nde TKV'nin proje ve finansman desteğiyle 4 köy yerleşmesinde uygulamaya başlanan ipekböcekçiliği projesi tutunmuş ve günümüzde bu yöre, bölgenin ve Türkiye'nin önemli bir üretim merkezine dönüşmüştür. Zaman içinde (2000 yılında) TOBB'nin projeye sağladığı destek ile proje bir ilerleme dinamiğine daha kavuşmuş, bir basamak daha yükselmiş, 1981-2000 döneminde 35.000 kg'a ulaşan yaş koza üretimi[16], 2017 yılı itibariyle 55 köyde 42.500 kg/yıl'a yükselmiş, aynı dönemde 101,8 ton düzeyinde bulunan Türkiye üretiminin %42'sini sağlamıştır. Böylece Diyarbakır, ipekböcekçiliği üretim performansı yönüyle, Türkiye'nin 1.sırasını yakalamıştır[17].

İpekböcekçiliği projesi itici gücünü Ağaçlı Köyü'nde kurulu bulunan kalkınma kooperatifinden almıştır. Projenin başlatıldığı dönemden itibaren aktif rol alan kooperatif, vakıf çalışmalarının da temel dayanağı olmuştur.

Milliyet.com.tr » Diyarbakır Haberleri » Haber

10 Ağustos 2018 - 10:01

İpek Üretiminin Başkenti Diyarbakır

Paylaş Tweet

Resim-4: Diyarbakır-İpekböcekçiliği Haberi, 10 Ağustos 2018

16 www.tobb.org.tr erişim: 15.07.2019

17 www.tüik.gov.tr erişim: 15.07.2019

Proje başarısında, faaliyetlerin başladığı dönemde var olan kooperatifin *(Ağaçlı Kalkınma Kooperatifi)* kurumsal sürdürülebilirliğe sağladığı katkı önemlidir. Bu örnekten de anlaşılıyor ki, kooperatif +TKV işbirliği, proje sinerjisinin temel kaynağına dönüşebilmektedir.

Kırsal kalkınma kapsamında TKV tarafından 1992 yılında başlatılan ve halen faaliyette olan bir diğer proje de "Erzurum-Uzundere Seracılık ve Balıkçılık Projesi"dir. Seracılık projesi, TKV'nin finansman ve teknik desteğinde toplam 660 m^2 'lik alanda inşa edilen 4 adet plastik örtülü sera ile başlatılır.

Uzundere, sera yetiştiriciliğini, TKV ile kazandığı birikimle, günümüze kadar genişleterek taşır; üretim artar, günümüzde 134 üretici, 221 adet seranın 55.700 m^2 'lik alanında 779 ton/yıl üretim düzeyini yakalar.[18] Erzurum İl'inin ve diğer yakın yörelerin sebze ihtiyacının önemli dilimini karşılar.

Uygulama öncesi proje hedef kitlesi katılımıyla gerçekleştirilen alanlara ilişkin "Doğal Kaynak Analizi" ve "İhtiyaç Analizleri"ne göre planlanan projelerin uygulama süreçlerinde önceden belirlenen göstergeler bağlamında ilerlemeler, proje kurullarının katılımlarıyla izlenir ve değerlendirilir.

Belirli kriterlere göre seçilmiş yöre veya bölgelere uygulanan kırsal kalkınma programları çok yönlü ve çok boyutlu olmakla birlikte, altyapı geliştirme, doğal kaynakların rasyonel kullanımı, ortak kullanım tesislerinin, başka bir deyişle, "Toplum Temelli Faaliyetler"in (*içme suyu temini, küçük sulama suyu kaynaklarının geliştirilmesi, çamaşırhane, süt toplama merkezleri vs*) yapımı, üretim alanlarının (bitkisel, hayvansal) yeni yöntem ve teknolojilerle desteklenmesi, yeni üretim alanlarının üreticiye kazandırılması, çalışma yönetiminin örgütsel temelde güçlendirilmesi ile her alanda ve aşamada katılım ve işbirliğinin sağlanmasını içermiştir. Yeni üretim alanlarının üreticiye kazandırılması bağlamı önemlidir, çünkü bunun yapısal gerekçeleri vardır:

Köy ekonomisi içinde ihtiyaçların karşılanması için geleneksel olarak sürdürülen marangozluk, demircilik, dokumacılık ve değirmencilik gibi faaliyetler, endüstriyel ürünlerin ikamesi ile geriler, bu olgu ayrıca kentlere yönelik kaynak transferinin nedenine dönüşür. Dolayısıyla arazi gerektirmeyen ve/veya asgari düzeyde gerektiren, ipekböcekçiliği, arıcılık, tavukçuluk, turfanda sebzecilik-seracılık gibi faaliyetler, küçük üretimin bu sorununa yanıt olarak vakıf tarafından geliştirilir ve desteklenir.

Kırsal kalkınma yaklaşımının en belirgin araçlarından birisi, gelir getirici faaliyetlerdir; TKV, bu faaliyetlerin yapısal dönüşümün vazgeçilmez dinamikleri olduğu konusunda önemli deneyimler yaşamıştır. Kurumsal pratikler göstermiştir ki, doğrudan refah önermeyen ve piyasalarda üretici gelir paylarını artırmayan hiçbir programın başarı şansı olmayacaktır. Vakıf şu olgunun farkına varmıştır:

Pazar ilişkisi kurulmamış, tüketici talep tercihleri hesaba katılmamış hiçbir üretimin tutunma şansı olamayacaktır.

Köy-Tür sözleşmeli üretim modelinde görüleceği üzere Vakıf, üreticiye sadece alım garantisi vermekle yetinmemiş; küçük üreticilerin sermaye kıtlığı yaşadığı, öz sermaye stokuna gide-

18 www.uzundere.gov.tr erişim: 15.07.2019

mediği olgusundan hareketle, üretim girdilerinin tamamını (*yem-premiks, civciv, ilaç, vs*) üreticiye ayni avans olarak vermiştir. Uyguladığı sözleşmeli üretim modelinde üreticilerin ortağı bulunduğu şirket marifetiyle ürünün pazarlanması ise küçük üretimin bireysel olarak üstesinden gelemeyeceği en sorunlu sürecinin rasyonel yöntemlerle karşılanmasıdır. Başka bir anlatımla, optimizasyonu (*kendine yeterliliği)* yakalayamamış işletmelerin üç temel fonksiyonunun üretici lehine geliştirilmesidir. Vakıf, tüm işletme fonksiyonlarının karşılık bulmasının, özellikle pazar sorununun çözüme alınmasının, Shepherd'ın deyişiyle "geleneksel gelir akışının üretici yararına yön değiştirmesi" anlamına geldiğini hesaba katmıştır.

TKV'nin ülkeye kazandırdığı bu model, sektörde kullanılmakta ve bazı yaşamsal farklılıklarla sapmalara gidilmiş olsa bile halen uygulanmaktadır. Dolayısıyla bu modeli, TKV'nin "dışsal organizasyonlara etkisi" bağlamında değerlendirmek de mümkün.

Model, tarım sektöründe kapasite sorunu yaşayan küçük işletmeler için halen önemini korumaktadır:

Günümüzde (*2019 yılı itibariyle*) yaşanan makro-ekonomik dalgalanmalar sonucunda tarım sektörü önemli sorunlar yaşamaktadır. İşletmelerin ve sektörün yaşadığı yapısal sorunlarına *(altyapı sorunları dahil),* döviz kuru artışından ve diğer makro-ekonomik kararlardan kaynaklanan girdi fiyat artışlarına ve özellikle tarımsal ürün pazarlamasında üretici gelirini baskılayan organizasyonlara bütüncül ve eşzamanlı yanıtlar bulunmadıkça, üretici ve tüketici yararına bir çözüm bulunması olasılığı düşük kalacaktır. Üretici faaliyetlerinin etkili bir örgütsel yapı içinde ilerletilmesi kaçınılmazdır. Bu yapıların başlıcası ise kooperatfilerdir. Kooperatiflerin başarısı ise dayandığı işletmelerin üretim performanslarının artırılması ile mümkün olacaktır. Çünkü kooperatifler "ikili yapıya sahiptir; yapının bir tarafında kooperatif ortaklarının bireysel işletmeleri, diğer tarafında ise topluluk temelli çalışan kooperatifin tüzel kişiliği vardır. Dolayısıyla, bu ikili yapının üretici ayağına ilişkin bireysel işletmelerinin sorunları aşılmazsa, tüzel kişiliğin yani kooperatifin başarısı sınırlı kalacaktır. Dolayısıyla bireysel işletmelerin öncelikle altyapı sorunlarını ve bu arada dayandığı girdi maliyetlerini düşürecek mekanizmaları çalıştırmak gerekecektir. Bu mekanizmalar içinde makro politika kararlarının (*teşvikler, altyapı hizmetleri, üretici örgütlenmelerine verilecek olan desteklemeler vs*) üretici lehine geliştirilmesi olgusu önemli yer tutmaktadır.

TKV, yeni ürünlerin geliştirilmesi konusunda da sektöre öncülük yapar:

Vakıf, var olan tüketim tercihlerine/kalıplarına önem vermekle birlikte, "yeni ürün" arzını da sağlar. Örneklemek gerekirse, endüstriyel işlemlerde ürünün doğasını koruyarak yeni ürünler sunar; Türkiye'de ilk uygulama olarak, "süzme bal" 1982 yılında üretilir ve et tavuğu karkasının (*gövdesinin*) tasnif edilerek parçalanması (*grading)* yöntemini piyasalara kazandırır. Parçalama hattında karkas, göğüs, biftek, but, baget, kalça, kanat, sırt şeklinde parçalara/bölümlere ayrılır. Ayrıca Pınarbaşı-Kaynar'da üreticilerin ortaklıklarıyla kurulan 100 ton/gün kurulu kapasiteye sahip süt fabrikasında, Türkiye'de ilk uygulama olarak, dış/yabancı peynir türleri (Gouda, Tilsiter ve Emmental) üretilir.

Gelir getirici eylemler kurgulanırken, yerel ihtiyaçlar bağlamında, bir dizi proje konusu gündeme gelir:

- Mikro havza planlaması,
- Taşlı arazilerin ıslahı (*Taş Toplama*),
- Erozyonu Önleme,
- Ağaçlandırma ve Çevre Koruma Çalışmaları,
- Beslenme ve Sağlık Koruma,
- Yoğun hayvancılık (*seleksiyon-ırk ıslahının genetik ilerleme ile sağlanması, koruyucu veterinerlik hizmetleri, yem bitkileri yetiştiriciliği, barınak ıslahı ile birlikte),*
- Topluluk ormancılığı,
- Entegre ipek böcekçiliği,
- Tarla-tatlı su balıkçılığı,
- Turfanda-örtü altı sebzecilik,
- Sebzecilik ve meyvecilik,
- Fıstık aşılama,
- Mer'a ıslahı,
- Silaj yapımı,
- Yem bitkileri tarımı desteği,
- Marjinal alanlarda bağ tesisi,
- Ortak besicilik merkezi (*danabank*),
- Mısır kurutma tesisi,
- Tohum ıslahı ve mobil tohum seleksiyon merkezi,
- Hayvancılık Çalışmaları (*Yem bitkileri üretimi, barınak ıslahı, koruyucu veterinerlik, ırk ıslahı,vs)*
- Entegre Süt İnekçiliği,
- Sabit ve gezici mandra yapımı,
- Entegre Arıcılık,
- Entegre Et Tavukçuluğu (*KÖY TÜR*),
- Hindi palazı yetiştiriciliği,
- El sanatları (halıcılık, kilimcilik),
- Sözleşmeli mısır ve soya fasulyesi üretimi,
- Özellikle GAP Bölgesi için II. Ürün tarımı,
- İş Geliştirme Çalışmaları (KİK-Kendi İşini Kur Eğitim Programı)
- Kırsal Ayni Kredi Desteği *(SDC'nin finansal desteğinde küçük üreticilere ayni kredi desteği sağlanmış ve kredi dönüşleri de ürün bazında ayni yapılmıştır. Kredi geri dönüşünde, 5 yıllık bir ödeme planı öngörülmüştür.)*

Topluluk Temelli Program ve Organizasyonlar

- İçme suyu temini ve sanitasyonu,
- Küçük sulama suyu kaynaklarının geliştirilmesi,
- Köy düzeyi çamaşırhane ve/veya fırın yapılması,
- Ağaçlandırma (*koruluk ve orman oluşturulması*),
- Köy düzeyi kanalizasyon yapımı ve atık su kontrolü,
- Kadın-çocuk ve gençler için toplum merkezi,
- Ev ekonomisi beceri kazandırma uygulamalı eğitimleri,
- Kadınlara ve çocuklara yönelik sağlık hizmetleri.

TKV Faaliyetlerinin Kurumsal Çatısı

Vakıf, iktisadi faaliyetlere dayalı çalışmalarının yürütülmesi ve bu bağlamda örneğin halı, kilim dokuma ve arıcılık ile pilot ölçekli kalkış aşamasındaki süt işleme ve tavukçuluk projelerinin profesyonel kurallar içinde sürdürülmesi için 1973 yılında Döner Sermaye Müessesesini (DSM), yasal gereklilikler de dikkate alınarak kurar. Vakıf, geleneksel olarak iktisadi eylem gerektiren çalışmalarını "Döner Sermaye Müessesi" ile küçük üreticilere yönelik olarak sürdürülen ve ticari boyutları gelişen üç önemli gelir getirici etkinliklerini 2001 yılında Destek Tarımsal Üretim İşletmeleri San. ve Tic. A.Ş. adı altında bir yapı bünyesinde toplar.

4. TKV'nin Finansal Kaynakları (2004 Yılına Kadar)

Köy-Tür A.Ş.'nin iflası ile birlikte vakfın çalışmaları da olumsuz etkilendiği için 2004 yılından itibaren kaynak kullanımı yönünde de olumsuz bir süreç yaşanır. Ancak, 2011 yılından itibaren aşağıda mavi boyalı maddelere ilişkin gelirler halen söz konusudur.

Yurt içi Kaynaklar:

- Kurucuların tahsis ettikleri ve bağışladıkları meblağlar,
- Diğer kişi ve kuruluşların bağışları,
- Maliye Bakanlığı'nca "Kredi Karşılık Fonu"na tahsis edilen miktarlar,
- Ziraat Bankası ve diğer kaynaklardan sağlanan krediler,
- TKV-DSM'den sağlanan proje gelirleri,
- İştirak şirketlerinden elde edilen kar payları,
- Kamunun kırsal kalkınmaya ilişkin ulusal ya da uluslararası projelerinin ihale edilip de vakıfça kazanılan ve uygulanan proje gelirleri,
- Özel sektörce ihale edilip de kazanılan ve vakıfça uygulanan kırsal kalkınma proje gelirleri,

Yurt dışı kaynaklar

- Farklı gelişmiş ülkelerin kırsal kalkınma projelerine sağladıkları ayni ve nakdi yardımlar,
- BM'lere bağlı kuruluşların (FAO, UNDP, ILO) ve AB'nin maddi ve eğitim destekleri,
- HIVOS (Hollanda kalkınma yardım kuruluşu) destekleri,
- SIDA (İsveç yardım kuruluşu) destekleri,
- SDC (İsviçre yardım kuruluşu) destekleri,
- GTZ (Almanya teknik yardım kuruluşu) destekleri,
- Kanada kalkınma yardım kuruluşu destekleri,
- Büyükelçiliklerin küçük ölçekli destek fonları,
- AB-Komisyonu kalkınma fonları desteği,
- Amerikan Yemlik Tahıl Konseyi desteği,
- Alman BORDA Vakfı desteği,
- BM'lere bağlı kuruluşlar tarafından davet alınan proje uygulama gelirleri.

Lice Depremine İlişkin İsviçre Yardımı

06 Eylül 1975 yılında 6.6 büyüklüğünde yaşanan Lice depremi önemli hasarlar doğurunca birçok ülke yardımda bulunur; bu süreçte İsviçre Hükümetine bağlı "İsviçre Kalkınma ve İşbirliği Kuruluşu" (Swiss Agency for Development and Cooperation-SDC), TKV'nin uygulayacağı insani yardım ve rehabilitasyon programına finansal destek sağlar. Daha sonra bu işbirliği kalkınma desteğine evrilir. 2000'li yılların başına kadar farklı biçimlerde devam eden finansal ve teknik destek sürecinde, SDC kavramsal ve pratik anlamda TKV'ye önemli katkılar sunar.

5. TKV- Yerleşim Yerlerine Göre Çalışma Birimleri

5.1 Ulusal Düzeyde Çalışma Birimi

5.1.1 Ankara-Kazan Entegre Arıcılık Projesi

1972 yılında Çubuk, Kazan ve Kızılcahamam ilçelerinde, arıcılık işletmelerine yönelik daha çok eğitime dayalı çalışmalar başlatılır. Eğitimde başarı sağlamış üreticilerin üretime yönelik finansman ihtiyacı ise T.C. Ziraat Bankası ile TKV arasında bağıtlanan sözleşmeye göre karşılanır.

Sözü edilen ilk çalışmalarda gözlemlenen sorunlar da dikkate alınarak, sektörün/üreticilerin temel ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla, dönemin planlama birimine (*DPT*) proje ile başvurulur. Proje onaylandıktan sonra Avrupa Konseyi İskân Fonu kapsamında, Türkiye Hükümeti ile Federal Almanya Hükümeti anlaşma sağlar; böylece, "Entegre Arıcılık Projesi" Türk-Alman işbirliği ile 1977 yılında TKV yönetiminde Ankara-Kazan İlçesi'nde başlatılır, 1978 yılında "Kazan Arıcılık Merkezi"nin açılışı gerçekleşir.

Anlaşma ile uygulamaya konan bu projenin 4 temel amacı vardır:

- Damızlık ana arı ve oğul üretimini gerçekleştirmek,
- Küçük üreticilerin ana arı ve oğul ihtiyacının yanında kovan ve diğer temel girdi ihtiyaçlarını karşılamak,
- T.C. Ziraat Bankası'nca kredilendirilecek küçük çiftçileri arıcılık konusunda eğitmek,
- Üreticilerin bal ve diğer arıcılık ürünlerini paketlemek ve pazarlamak.

Anlaşmaya göre hibe tutarı 33.000.000 DM' tır (*dönemin Almanya para birimi*).

Kahramankazan İlçesi'nde 60 da arazi alınarak, merkezi tesisler inşaatına/kurulumuna 1978 yılında başlanır ve kısa bir sürede hizmete alınır.

Kahramankazan Arıcılık Tesisleri,

- Kovan imalathanesi,
- Bal paketleme ünitesi,
- Temel petek üretim ünitesi,
- Bal analiz laboratuvarı,
- Irk ıslahı ve sun'i tohumlama ünitesi,
- Arı besleme ve bakım (ilaç vs) maddeleri üretim ünitesi,
- Arı patoloji laboratuvarı,
- Arı florası herbariumu (bitki koleksiyonu) salonu,
- Arıcı ve personel eğitimi/ibatesi salonlarını içermektedir.

Resim-5: Kahramankazan - Arıcılık Tesisleri Genel Görünüm, 1985

Resim-6: Kahramankazan- Arıcılık Tesisleri Bal Analiz Laboratuvarı, 1985

Kahramankazan merkezinden, Türkiye genelinde arıcılık faaliyetinde bulunan üreticilere yönelik olarak kapsamlı hizmet sunulmuş ve bu sektör desteklenmiştir. Bu bağlamda,

- Gerek merkezi tesislerde ve gerekse bölgelerde teorik ve pratik eğitim ve yayım hizmetleri yaygınlaştırılır,
- Arıcılık konusunda AR-GE çalışmaları sürdürülür,
- Arı paraziti (*varoa*) konusunda, mücadele teknikleri geliştirilerek, metodolojisi üreticilere aktarılır ve hastalık için ruhsatlı ilaç üretilir,
- Arıcılık temel girdileri (kovan, temel petek, ana arı, oğul arı) üretilerek üreticilere sunulur,
- Üretici üretimlerinin (bal, polen, propolis) çeşitlenmesi sağlanır ve pazarlanmasına fırsat geliştirilir,
- Irk ıslahı yapılarak saflaştırılmış ana arılar için bir damızlık ünitesi kurulur ve ıslahı gerçekleştirilmiş bulunan ana arı yumurtalarından "larva transferi yöntemi" ile "Kafkas Irkı F1 Melezi (hibrid) Ticari Ana Arı"lar üretici kullanımına sunulur, bu yöntem ile her yıl F1 ana arı üretimi en az 60 000 adede yükseltilir,
- Üretici örgütlenmesine önem verilir ve arıcıların işbirliğini güçlendirecek örgütsel yapılarına destek olunur,
- 1985-2005 yıllarında periyodik olarak (a*ylık*) "Teknik Arıcılık Dergisi" ile benzer amaçlarla akademik çalışmaların yer aldığı "Melifera" dergisi çıkarılır.

5.2 İllerde/İlçelerde Köy Düzeyi Birimleri

5.2.1 Tarsus Tavukçuluk ve Yem İşletmeleri

Ünver'in anılarından anlaşıldığı üzere Tarsus Et Tavukçuluğu'nun ilk adımı 1967 yılında (*henüz vakfın kurulmadığı bir dönemde*) ve 3.000 TL sermaye ile Tarsus'a bağlı Kulak köyünde atılır. Bu pilot uygulamaya başlanmadan önce Tarsus'taki "Sosyal Hizmet Kulübü" tartışmalarında Toros eteklerindeki az ve verimsiz araziye sahip bulunan yoksul köylülerin üretimle buluşması, fazla arazi gerektirmeyen et tavukçuluğunun başlatılmasıyla mümkün olacağı sonucuna varılır. Ayrıca, yılda 5-6 periyot üretim yapılabileceği için sermaye devir hızının yüksekliği fırsatından da yararlanılması gerektiği düşüncesi etkili olur.[19]

TKV'nin kuruluşundan önce Tarsus'ta sınırlı imkanlarla başlatılmak istenen ve birkaç deneme sonucunda bir dizi güçlüklerle karşılaşılan bu fikir projesi, 1972 yılından itibaren TKV'nin gündemine alınır. TKV, 1973 yılında kurduğu TKV-DSM (*Döner Sermaye Müessesesi*) ile projeyi başlatır. Program artık entegre bir projedir. TKV, pazarlama altyapısının güçlendirilmesi yönünde projeye kesimhane ve soğuk hava deposu ünitelerini kazandırır. TKV'nin oluşturduğu kırsal kalkınma fonu teminatını dikkate alan T.C. Ziraat Bankası, potansiyel üreticilere kredi sağlar. Kısa sürede üretici sayısı 300'e ulaşır.

Bu projenin başarılı bir şekilde ilerlemesi, üreticiye tahsis edilen kredilerin geri ödeme sürecinde sorun yaşanmaması, KÖY-TÜR gibi ulusal düzeyde yaşama geçirilen projeye hem model hem de ilham kaynağı olur.

Resim-7: Tarsus Tavukçuluk Faaliyeti, 1986

19 Ünver, Altan: a.g.e.

5.2.2 Diyarbakır Bölge Müdürlüğü

Diyarbakır, bölgede sürdürülecek kırsal kalkınma faaliyetleri için önemli bir merkez olarak düşünülür. Bu maksatla, Kayapınar Köyü'nde (*günümüzde merkez ilçe*) Hazineye ait bulunan 202.6 da'lık arazi, 28 Mayıs 1973 tarihinde ihale yoluyla edinilir.

Diyarbakır bölgesinde uygulanacak olan "muhtelif tarım ve eğitim projeleri" için çalışmalar başlatılır. "Yurt ve Eğitim Sitesi (Eğitim Merkezi)" yanında, "Damızlık Süt İnekçiliği" tesisleri "Yarı Açık Serbest Sistem" olarak 1975 yılında tamamlanır; damızlık hayvan ithali 1977 yılı başlarında gerçekleştirilir. Süt inekçiliği faaliyetleri kapsamında kullanılmak üzere "Holstein Friesian" materyali ile uygulamaya başlanır. Yüksek verimliliğe sahip ve ayrıca sıcak iklime dayanıklı genç düve seçimi ile bölge sığır popülasyonunun genetik ilerlemesinin sağlanması ve yetiştirme yöntemlerinin yerel üretime kazandırılması ve böylece bölgenin damızlık ihtiyacının karşılanması amaçlanır.

Tesislerin tamamlanması ve damızlık sığırların intikali sonucunda, "Diyarbakır Hayvancılık Merkezi" 1978 yılında üreticileri de kapsayacak şekilde faaliyetine başlar.

Lice depremi ile gerçekleşen "Swiss Agency for Development Cooperation" (SDC) fonları ile Diyarbakır'ın Lice, Hani ve Kulp ilçelerinde iyileştirme (rehabilitasyon) programları, katılımcı kırsal kalkınma teknikleri ile uygulanır.

Sözü edilen bu üç ilçe temelinde tarihsel olarak önem arz eden" İpekböcekçiliği" faaliyeti için etüt çalışmaları başlatılır. 1981 yılında, Kulp-Merkez, Narlıca ve Ağaçlı Köylerinde projelendirme hizmetleri tamamlanır; 1981-83 yıllarında Narlıca Köyü'nde bir "koza ambarı", "inficar evi" ve "islim evi" yapımı, Ağaçlı Köyü'nde ise "koza kurutma evi" yapımı gerçekleştirilir. Bu fiziksel yapılar yanında, işletme döneminde larvanın biricik beslenme kaynağı olan dut yaprağının karşılanması için dut fidanı desteğinde bulunulur. Fidanlar, vakıf teknik desteğinde özellikle plantasyonlar oluşturularak geliştirilir. 1 kutu tohum için 800 kg dut yaprağına ihtiyaç olduğu varsayımıyla, 1981-1984 yılları arasında 40.000 adet dut fidanı *(İçinoza-ince yapraklı dut fidanı*) desteğinde bulunulur. Kulp İlçe'sine bağlı Ağaçlı Köyü Kooperatifi merkez alınarak faaliyetin bu alt bölgede yaygınlaşması ve kurumsallaşması sağlanır, Kooperatif, TKV tarafından sağlanan eğitim ve sermaye destekleri ile tohum temini, yetiştirme, kozadan iplik çekimi ve dokuma gibi faaliyetleri entegrasyon içinde ilerletir.

TKV, el sanatları-halıcılık projesini ilk defa Diyarbakır İl'inde 1976 yılında başlatır. Kadınların mesleki beceri kazanmaları ve sosyal gelişimlerinin sağlanması için, Diyarbakır-Bağlar İlçesi'nde "El Sanatları-Halıcılık Atölyesi" kurulur; 1982-83 yılında Lice, Kuyular, Hani ve Kulp ilçelerinde oluşturulan atölyelerle birlikte, atölye sayısı 9'a, kursiyer sayısı ise 600'e çıkarılır. Kadın sağlığının izlenmesi ve korunması ile sosyal gelişim için araçsal ortam hazırlanması birincil hedeftir.

Diyarbakır "El Dokuması Halıcılık" faaliyetinde kursiyerler merkezi atölyelerde uygulamalı eğitimlerini tamamladıktan sonra, isteğe bağlı olarak, talep edilmesi halinde evlerinde de dokuma yapabilmelerinin koşulları hazırlanır; bu maksatla ev tipi tezgah desteğinde bulunulur. Böylece atölyede ve evlerde dokuma faaliyetleri sürdürülür. 1984 yılında 1789 m^2 gibi yüksek bir düzeyi yakalayan halıcılık faaliyeti, Köy-Tür konusunda yaşanan streslere bağlı olarak, 2000

yılında 700 m^2 düzeyine düşer. Projenin ilk yıllarında Isparta (26x33) ve Bünyan (40x40) gibi halı türleri dokunurken, 1982 yılından itibaren "Hereke Halı" (80x80) (hereke-*kabartma halı dahil*) ve "ipek halı" (100x100) dokunmaya başlanır.

Atölyelerde "Okuma-Yazma" kursları yanında, "Ana-Çocuk Sağlığı" eğitimleri verilir ve kursiyerlerin sağlık taramaları yapılır. Başka bir boyutuyla bakıldığında, katılımcı gözlem teknikleri (*anketlerle*) ile katılımcıların istek ve beklentileri araştırılır, bu tür gözlemler periyodik olarak tekrarlanır.

1983 yılı itibariyle, 45 m^2 Isparta Halı (26x33), 594 m^2 bünyan (40x40), 1.056 m^2 hereke (60x60), 40 m^2 kabartma-hereke (60x60 kabartma), 17 m^2 yün halı ile 1 m^2 ipek halı üretilir.

Resim-8: Diyarbakır TKV Bölge Müdürlüğü, Süt İnekçiliği İşletmesi

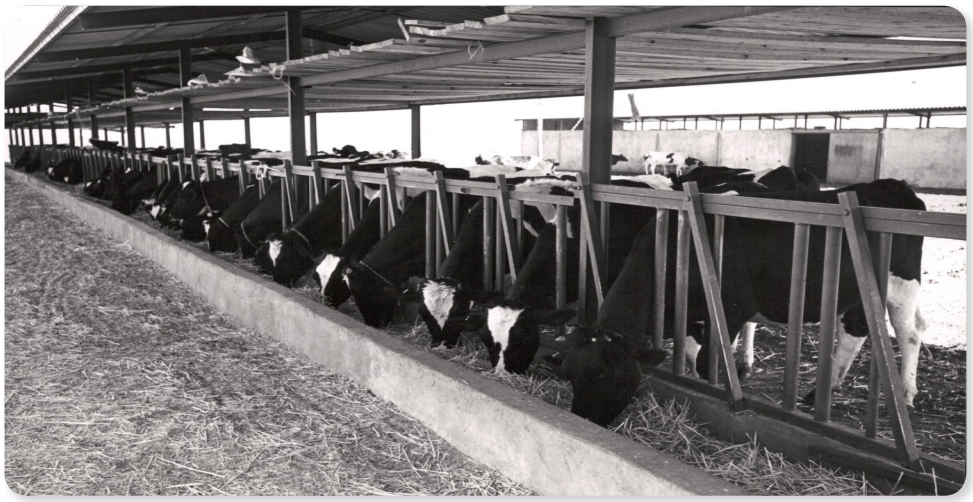

Resim-9: Diyarbakır-TKV Bölge Müdürlüğü Süt İnekçiliği İşletmesi

Resim-10: Diyarbakır- Halıcılık (Atölye Çalışması)

Resim-11: Diyarbakır-Halıcılık (Evlerde Dokuma)

Diyarbakır kırsal kalkınma çalışmaları, depremde hasar gören ilçeler (Lice, Kulp, Hani) için ayrı ve diğer ilçeleri için ayrı olmak üzere iki program halinde sürdürülür. Lice ilçesi ve köylerinde yürütülen kapsamlı kırsal kalkınma çalışmaları ile içme, kullanma ve sulama suyu alt yapısını güçlendirme, sebze yetiştiriciliğinin üretim sürecinin iyileştirilerek yaygınlaştırılması, aynı şekilde tütün tarımı ile bağcılığın desteklenmesi, yabanıl ağaçlara fıstık aşılama ile köy düzeyi tavukçuluk çalışmaları sürdürülür.

1982-1994 yılları arasında, Diyarbakır-Karacadağ yöresinde "Yoğun Hayvancılık Programı" kapsamında hayvancılık sorunları entegre bir yöntemle çözüme alınır. Bu yönde, hayvan yetiştirme tekniklerinin yansıtılması yanında, barınak ıslahı, seleksiyon ile genetik ilerlemenin sağlanması, üreticilerde farkındalık yaratılarak hayvan üremesi için yapay tohumlama yönteminin (*elit boğa tohumları/sperması tercih edilerek*)kullanılması, süt eldesi için sağım hijyeni yöntemlerinin yansıtılması, sütün uygun kaplarla nakli ve korunması gibi faaliyetler öncelik alır. Ayrıca üretici talebi ve yararı doğrultusunda, TKV tesislerinde oluşturulan mandra ile üretici sütü değerlendirilir. Süt alımında üretici gelir paylarının yüksek tutulması, sürdürülebilir ekonomik faaliyetin kriterleri içinde temel hedeftir. Mandrada süt, Kaşar Peyniri, Diyarbakır Örgü Peyniri ve Lor gibi ürünler işlenir. Projenin ikinci yılında (1983) proje bölgesine 15 köy alınmış, yukarıda belirlenen yoğun hayvancılık faaliyetleri içinde, üretici sütleri de değerlendirilmiştir. Buna göre, 55 günlük süt tedarik döneminde 15 köydeki[20] 295 üreticinin toplam 225 ton sütü alınmış ve 25 ton kaşar üretimi gerçekleşmiştir.

1998 yılında, Avrupa Birliği'nin desteği ile "Kadın Statüsünün ve Gelir Düzeyinin Yükseltilmesi"ni amaçlayan proje başlatılır. Kırsal kalkınma çalışmaları, 2001 yılından itibaren Eğil ilçesini de kapsayacak şekilde yaygınlaştırılır.

5.2.3 Van Proje Müdürlüğü

TKV'nin 1976 depreminden sonra Van yöresinde SDC desteği ile başlattığı kırsal kalkınma çalışmaları, halı dokumacılığı, tarım tekniklerinin geliştirilmesi, eğitim ve sağlık koşullarının iyileştirilmesi ve bazı köy ortak kullanım tesislerinin yapımı kapsamında sürdürülür.

Halı dokumacılığında, genellikle ilçe düzeyindeki yerleşme birimleri uygulama merkezi olarak seçilir, kırsal kalkınma program uygulamasında ise "Ünseli Bölgesi" adı verilen 15 köyün oluşturduğu köy grubunda çalışılır; 1981 yılından itibaren ise "Ünseli Bölgesi" yanında "Çaldıran Ovası"nda seçilen 14 köy grubunda da çalışmalar başlatılır. 1982 yılında, diğer alt bölgeler yanında Gürpınar İlçesi'ne bağlı 16 köy grubu da hizmet kapsamına alınır. Projeler, yıllar itibariyle değişmekle birlikte, genellikle aşağıda belirtilen tematik alanlarda uygulanır:

- Hayvancılığın geliştirilmesi (*sığır, koyun ve keçi ıslahı, veterinerlik hiz., yem bitkiler üretimi vs),*
- Hububat ve sebze tarımının geliştirilmesi (*tohum, fide temini ve sıcak yastık yöntemiyle erken fide yetiştirilmesi, üretim yönetimi),*
- Köy ortak kullanım tesisleri (*İçme suyu temini, ilk okul binası yapımı vs)* yapımı,
- Proje köylerinde üretilen çiğ sütün toplanarak Gürpınar ilçesindeki kooperatife ait mandırada işlenmesi ve pazarlanması.

Kırsal kalkınma çalışmaları, 2001 yılından itibaren Erçek çevresini de kapsayacak şekilde yaygınlaştırılır.

20 Diyarbakır-Yoğun Hayvancılık Köyleri: Y.Ervanlı, A. Ervanlı, Tullik, Düğer, Gavurlu, Sultan Hoca, Oğlaklı, Kolukan, Dahlik, Ortaviran, Çelkaniyan, Kuzucak, Dankıran, Sersing ve Hestiyan.

5.2.4 Kayseri (Pınarbaşı) Proje Müdürlüğü

TKV, Kayseri (Pınarbaşı) yöresinde kırsal kalkınma çalışmaları 1980 yılında gerçekleştirilen alan araştırmasından sonra 1982 yılında başlar. Böylece, Diyarbakır'dan sonra Kayseri "2. Hayvancılık Bölgesi" olarak seçilir. Kayseri bölgesinde başlatılan projenin amacı, tüketim fazlası ürünlerin gerekli olacak yatırım organizasyonları içinde pazarlanması ve pazar zincirinin kurulmasıdır. Hedef program, halı ile süt ürünlerinin (*Kaynar + 44 Köy Yerleşmesi*), üretici gelir paylarının artırılmasını sağlayacak şekilde, piyasaya erişimini amaçlar.

Bu maksatla, "Bünyan Halısı" olarak bilinen markanın piyasa payını ve Pınarbaşı-Kaynar Köyünde kurulacak olan "Peynir Üretim Tesisi" ile bölgesel katma değeri artırmak öncelikli hedefler olarak belirlenir.

Kaynar Köyü'nde kurulan "Peynir Üretim Tesisi" ile 1981 yılında beyaz peynire işlenmek üzere, 233 aileden 182 ton süt toplanarak işlenir, değerlendirilir. SDC'nin teknik ve finansal yardımıyla 1984 yılında hizmet binası ile soğuk hava deposu inşaatları tamamlanır. 1984 yılında proje, 1168 ailenin 900 ton süt potansiyeline ulaşır.

Kaynar Köyü merkez olmak üzere, 5 yerleşim merkezinde 5 adet "Süt Toplama Merkezi" kurulur.

El sanatları-halıcılık faaliyeti, 1982 yılında Kaynar Köyü'ne tahsis edilen 20 tezgahla başlar, floş-ipek halı dokuması esas alınır. 1984 yılında üretim 12 köyde 200 tezgaha ulaşır, tür olarak üretim %50 yastık, %30 çeyrek, %20 saf floş halı şeklinde gerçekleşir.

Peynir üretiminde standardı yüksek çeşitlerin üretimi, üreticilerin ortağı bulunduğu "Orta Anadolu Besicilik ve Süt Ürünleri A.Ş." bünyesinde gerçekleştirilen 100 ton/gün kapasiteli süt ürünleri fabrikasında gerçekleştirilir. Peynir çeşitleri, "kaşar peyniri", "beyaz peynir", "gouda" "tilsiter" ve "emmental" şeklindedir. Peynirler, yerel ve dış pazar için üretilir.

Süt fabrikasının finansmanında ve inşasında "Swiss Agency for Development and Cooperation (SDC)" nin desteği söz konusudur. Üretim aşamasında ise Hollandalı uzmanlar destek sağlar.

Pınarbaşı köylerinde sürdürülen hayvancılık faaliyetleri kapsamında,

- Sun'i tohumlama ve doğal tohumlama faaliyetleri,
- Büyük ve küçük baş hayvanlarda dış parazit mücadelesinin yapılması,
- Korunga tohumu desteği,
- Arıcılık faaliyeti kapsamında modern kovan desteğinde bulunulması,
- Arıcılık girdi desteğinde bulunulması,
- Hububat tarımının desteklenmesi kapsamında yüksek verimli buğday ve arpa tohumu desteğinde bulunulması,
- Selektör faaliyeti ile tohum temizleme ve ilaçlamasının yapılması,
- Yabancı ot mücadelesi için mücadele aracının temin edilmesi,
- Nadas alanlarının daraltılması kapsamında "Dönüşümlü Tarım Teknikleri"nin benimsetilmesi,

- Köy ortak kullanım tesisleri *(içme suyu, sulama suyu, selektör evi, hayvan banyoluğu, sıvat, buğday yıkama yeri*) yapımı gibi çalışmalar gerçekleştirilir.

Resim-12: Kayseri-Pınarbaşı-Kaynar Peynir Üretimi, 1985

5.2.5 Ankara-Çubuk Proje Müdürlüğü

Ankara-Çubuk kırsal kalkınma çalışmaları 1982 yılında büyükbaş hayvanların doğal tohumlama yoluyla ıslah edilmesi çalışmaları ile başlar. Hayvancılıkta iç ve dış parazit mücadelesi bu programın bir diğer uygulamasıdır; 1984 yılında 6 köyün 412 işletmesinde 675 büyükbaş ve 4900 küçük baş hayvanın iç ve dış parazit mücadelesi gerçekleştirilir. Köylere tahsis edilen boğaların giderleri proje ile karşılanır. Ayrıca elde edilen melez buzağıların bakım ve beslenmesi için teknik destekle birlikte yem desteğinde bulunulur.

Kırsal kalkınma bağlamında bir dizi çalışma gerçekleştirilir, vişne üretimini yaygınlaştırma kapsamında ihatalı (çitlerle çevirmeli) meyve bahçeleri tesis edilerek (*kapama bahçe yöntemi ile*) teknik destek yanında başta fidan olmak üzere girdi desteğinde bulunulur, bu bağlamda dağıtılan fidan sayısı 200.000 adede ulaşır. Köy ortak kullanım tesisleri, hizmet kapsamının bir diğer alanıdır.

Aile düzeyi eğitim çalışmaları (ev *idaresi ve ev ekonomisi*) 4 köy ve 67 aile ile 1984 yılında başlatılır, giderek 15 köy ailelerine ulaşılır.

Daha önce kurulanlara 10 adet aile tipi biyogaz tesisine ilave olarak Federal Almanya BORDA Vakfı'nın desteği ile güneş enerjisi destekli 2 adet biogaz tesisi kurulumu 1983 yılında tamamlanır.

Köy düzeyi yumurta tavukçuluğu ile mantar yetiştiriciliği uygulaması, yetersiz araziye sahip aileler grubunda başlatılır.

1992 yılında, Amerika Yemlik Tahıl Konseyi-TKV işbirliği ile "Açık Ahır Serbest Sistemi" ile çalışan besicilik merkezi/ahırı "*danabank*" kurulur. Dönemin Türkiye'sinde besi geleneksel olarak bağlı sistem ve kapalı ahırlarda yapılmaktadır. Proje, açık ahır ve serbest sistemle besi randımanının artacağı, hayvan sağlığının korunacağı ve refahının artacağı yönündeki avantajlarını göstermeye dayalı (*demonstration*) çalışmaları kapsar.

TKV, kendi besi materyali yanında, besiyi talep eden ve kısıtlı imkanlara sahip üreticilerin hayvanlarını da benzer koşullarda ve her üreticiye ayrılan bağımsız bölmelerde besiye alır. Her üretici için besi döneminde gerçekleşen giderler için ayrı hesap tutulur. Bu yaklaşım, kısıtlı bireysel imkanları ile besi faaliyetini sürdüremeyen ya da yatırım gerçekleştirmeden gelirini azamileştirmek isteyen üreticiler için avantajdır.

Resim-13: Çubuk - Açık Ahır Serbest Sistem Besicilik "danabank", 1993

5.2.6 Sinop (Durağan) Proje Müdürlüğü

Doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı için Sinop-Durağan'da 1992 yılında FAO'nun desteği ile "Sosyal Ormancılık Projesi" başlatılır. Projenin temel hedefi, orman köylüsü ile birlikte, orman, mera, toprak ve su gibi doğal kaynaklar arasında bozulan dengeleri düzelterek yöre halkının yaşam kalitesini yükseltmek ve gelir düzeyini artırmak amacına ulaşmaktır. İnsan-orman ilişkileri bağlamında, yöre toplumunun (*orman köylüsünün*) yaşamını doğrudan kolaylaştıracak enerji ormancılığı gibi orman alanlarının amenajmanını içeren önlemler de alınır.

Proje kapsamını, ağaçlandırma, erozyonu önleme, enerji tasarrufu, yakacak tasarrufu gibi tedbirler ve araçsal hedefler oluşturur. Ağaçlandırma hedefine erişim için bir taraftan yeni enerji plantasyonları (*dişbudak, akasya, iğne yapraklı ağaçlar vs*) oluşturulurken, diğer taraftan da meyve fidanı dikimine önem verilir. Erozyonla mücadele konusunda ise "Mikro Havza Planlaması"na gidilir ve plan hedefleri ile tutarlı uygulamalara geçilir. Bu kapsamda, Orman Bakanlığı ile FAO'nun destekleri ile yeni tesis edilen korunga alanlarının ihatası, 1995-96 yıllarında gerçekleştirilir. Yine Orman Bakanlığı ve FAO destekleri ile 18.000 adet hızlı büyüyen geniş yapraklı ağaç fidanları köy halkına yansıtılır ve uygulamalarında teknik destek sağlanır.

İnsan kaynaklarının gelişimine ayrı bir önem verilir, köylerde kadın komiteleri oluşturulur, kadınların kooperatiflerde etkin rol almaları teşvik edilir.

İçme suyu temini ayrı bir başlık altında ele alınır, 1995 yılında Hacımahmutlu ve Kabakçılar köylerinde başlanarak uygulamaya geçilir. Hacımahmutlu'nun atık suları kanalizasyon sistemine alınarak köyden uzaklaştırılır ve kurulan doğal arıtma sistemiyle arıtılan atıksular kurulan meyve bahçelerinde kullanılmaya başlanır.

Gelir getirici faaliyetler bağlamında, hayvancılık-arıcılık, bitkisel üretim faaliyetleri (*hububat tarımı, meyvecilik, sebzecilik, bağcılık, turfanda seracılık*) tanımlanır. Ürünlerin aile ekonomisinde değerlendirilmesine yönelik olarak kadınlara ev ekonomisi eğitimi verilir.

Ortak kullanım (çamaşırhane) tesisleri yapımı özel önemdedir, bu maksatla Sarıyar Köyü'nde çamaşırhane ve ihtiyaç duyulan diğer köylerde ise içme suyu rezervi ve sanitasyonu için su depoları inşa edilir.

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO-IPEC) ile TKV arasında gerçekleştirilen işbirliği çerçevesinde, kırsal alandaki "çocuk işçiliği"nin önlenmesi için örnek uygulamanın ilki 1994 yılında Sinop-Durağan Proje Sahası'nda uygulanır. Böylece, yoksul ailelerle çocuklarına sağlanan proje imkanları ve eğitim çalışmalarıyla çocukların tehlikeli tarımsal işlerden uzak tutulmaları sağlanır.

5.2.7 Erzurum (Uzundere) Proje Müdürlüğü

Uzundere programı, ilçeyi ve 6 orman köyünü (*Altınçanak, Çamlıyamaç, Dikyar, Gölbaşı, Kirazlı, Sapaca köyleri*) kapsayacak şekilde 1991 yılında başlatılır. Amaç, orman alanları rehabilitasyonunu, içinde yaşayan topluluk ihtiyaçları ile birlikte yeniden düzenlemek, iyileştirmektir.

Tanımlanan bu amaca erişmek için şu hedefler seçilir:

- Tahrip olan çevreyi ağaçlandırmak, erozyonu önlemek, enerji tasarrufu sağlayıcı çalışmalarla çevre ekolojisini korumak,
- İnsan-Doğa ve teknoloji arasındaki dengeyi sağlamak, orman köylüsü-orman idaresi arasında bozulduğu düşünülen ilişkilerin iyileşmesine destek olmak,
- Doğal kaynak yönetimi kapsamında, içme-kullanma ve sulama suyu kaynaklarını geliştirmek ve katılımcı yöntemlerle yönetmek,
- Hedef kitlenin gelirini ve refahını yükseltmek,
- Kadın statüsünün ilerlemesine destek olmak.

Her çalışma ortamının rasyonelleşmesi açısından köy katılımı kurumsallaştırılır, "proje kurulları" ile "köy kurulları" oluşturulur.

Topluluk temelli çalışmalar için aşağıda belirtilen araçlar gündeme alınır:

Doğal Kaynakların Geliştirilmesi

■ Ağaçlandırma

Toplu ağaçlandırma için fidan desteğinde bulunulur ve su taşkınlarını önlemek için dere kenarları ile orman alanı ve köy ortak alanları ağaçlandırılır.

■ Mer'a Islahı

Mer'alar ekim yoluyla gençleştirilir ve "otlatma nöbeti" uygulanır,

İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi

■ Kadın Gelişimine Destek

Tarımda ve sosyal alanda yaşam pratiğinin güçlenmesine, becerilerin artmasına yönelik olarak uygulamalı eğitimler verilir, ayrıca kadın animatörler (lider üreticiler/canlandırıcılar) yetiştirilir.

Ev ekonomisi kapsamında, sebze ve meyvelerin değerlendirilmesi ve farklı yöntemlerle (*kurutma, konserve*) muhafazası çalışmaları gerçekleştirilir. Özgün bir yerel faaliyet olarak kızılcık marmelatı yapım yöntemlerine ilişkin beceriler kazandırılır.

■ Köylü-Kamu İlişkilerinin İyileştirilmesi

Köye yönelik kullanılabilen kamu kaynakları konusunda hedef kitle bilgilendirilir ve kamuya köy kurulları ile başvuru yöntemleri açıklanır.

- Kararlara katılım, uygulamaların izlenmesi, değerlendirilmesi konularında kayıta dayalı sistemler kazandırılır.
- Örgün eğitimini yarıda bırakmak zorunda kalan kız çocuklarının eğitimlerini tamamlayabilmeleri için açık öğretim imkanlarının sunulması hizmeti ilk uygulama olarak 1994 yılında Erzurum-Uzundere Projesi'nde başlatılır. Proje ile kız çocuklarının kitap, öğretmen, sınavlara katılım ücretleri ve taşıma giderleri karşılanır. Bu yöntemle, açık liseden mezun olan kız çocuklarından yüksek öğrenimlerini tamamlayıp iş hayatına atılan pek çok genç toplumsal yaşama kazandırılır. Türkiye'de ilk kez hayata geçirilen bu çalışma Millî Eğitim Bakanlığı tarafından benimsenerek ülke çapında "Açık Ortaöğretim Modeli"nin temelini oluşturur.

Gelir Getirici Çalışmaların Uygulanması

■ Alabalık Üretimi

Tatlı su balıkçılığı konusunda yeni yöntemler geliştirilir ve üreticilere eğitimle birlikte yatırım (*büyütme havuzlarının yapımı)* ve girdi (*yavru desteğinde bulunulması*) desteğinde bulunulur.

■ Hayvancılık

6 köyün 150 hanesine yönelik olarak hayvan barınağı ıslahı, yetiştirme, yapay tohumlama, periyodik aşılamaların gerçekleştirilmesi ve izlenmesi için çalışmalar ilerletilerek uygulanır. Ayrıca özellikle kadınlara yönelik olarak buzağı bakımı teknikleri aktarılır.

■ Arıcılık

Arı bakımı, koloni yönetimi, kış bakımı, hastalıklarla mücadele, gezgin arıcılık, bal ve bal ürünleri (*polen, propolis, balmumu)* üretimi konularında teknik destek verilir.

■ Sebzeciliğin ve Meyveciliğin Geliştirilmesi:

6 köye yönelik olarak açık alan sebzeciliği ile turfanda sera üretimi için eğitime dayalı demonstratif çalışmalar gerçekleştirilir. 1994 yılında TKV finansmanı ve teknik desteği ile 4 adet-660 m^2 sera kurulur ve girdi desteğinde bulunulur. Hedef kitlenin pazarlama organizasyonuna teknik destek sağlanır. Ayrıca sebze fidesi üretimi konusunda teknik destek sağlanır.

Meyve yetiştiriciliği konusunda fidan yetiştiriciliği, budama ve aşılama teknikleri hedef kitleye sunulur.

Kamu ile İlişkiler

- Topluluk çalışmaları için bu alanın önemli olduğu hedef kitle ile paylaşılır. İlçede kamu yöneticileri ile (*kaymakamlık, tarım, sağlık ve eğitim kuruluşları, halk eğitim merkezi*) iş bazında ve belirlenen konular çerçevesinde periyodik toplantılar gerçekleştirilir.

5.2.8 Amasya-Gümüşhacıköy Proje Müdürlüğü

Amasya-Gümüşhacıköy Proje çalışmaları, 2001-2003 yıllarını kapsar. Proje vizyonu, toplum kalkınmasının icrası, cinsiyet dengeli kalkınma sürecinin işlerlik kazanması ile kurumsal kapasitelerin gelişmesi eksenlerine dayanır.

Proje grupları irdelendiğinde;

- İnsan kaynaklarının geliştirilmesi,
- Gelir getirici faaliyet uygulamaları,
- Mikro havza planlama çalışmaları,
- Savunu, işbirliği ve danışmanlık hizmetleri,
- Girişim sermayesinin desteklenmesi gibi başlıklarda çalışıldığı anlaşılır.

Gelir getirici faaliyetler içinde hayvancılık önemli yer tutar. Diğer proje alanlarındaki kapsamlı yaklaşım Gümüşhacıköy hayvancılığı için de geçerlidir. Buna göre projeler, hayvancılığın yetiştirme sorunları, hastalıklarla mücadele ve koruyucu veterinerlik hizmetlerinin alınması, hayvan yaşamını tehdit eden hayvan barınaklarının ıslahı, sütün hijyen koşullarda eldesi ile uygun

koşullarda işlenmesi teknikleri uygulamalarına, malzeme yardımı ile birlikte destek olunur. Ayrıca, hayvancılığın desteklenmesine ilişkin faaliyetler içinde yem bitkileri projesi önemli yer tutar. Bu kapsamda, korunga, fiğ ve tritikale ekimlerinde tohum desteğinde bulunulur. 2002 yılında, çok yıllık yem bitkisi korunga için 4 köyde 20 üreticiye 3000 kg tohum desteğinde bulunulur ve korunga alanının korunması için 3363 kg çevirme teli desteği sağlanır.

Hayvancılık faaliyetleri için 2002 yılında 10 köye ulaşılır, yukarıda belirlenen destekler çerçevesinde, 10 köyün 6227 büyükbaş ve 849 küçükbaş hayvanı hastalıklara karşı aşılanır.

Gelir getirici faaliyetler kapsamında, 9 köye yönelik olarak bahçe plantasyonlarının tesisi için fidan dağıtımında bulunulur. Bu kapsamda 2002 yılında, 985 ad. ceviz, 1260 ad. elma, 3350 ad. böğürtlen, 1500 ad. diğer meyve fidanları üreticilere aktarılır, yetiştirmede teknik destek sağlanır. Meyvecilik faaliyetleri çerçevesinde, fidan dağıtımı yanında bahçe bakımı, budama teknikleri ve ilaçlama programları konularında uygulamalı eğitimler verilir.

Hububat tarımında öncelikli konu olarak 8 proje köyünde uygun gübreleme yapabilmek için "toprak analizleri"nin önemi anlatılır ve analiz için nümune alma teknikleri eğitimi verilir.

2003 yılında, içme suyu sanitasyonu (sağlıklılığı) için proje köylerinden 100 adet su nümunesi alınarak Gümüşhacıköy Merkez Sağlık Ocağı'nda analizleri gerçekleştirilir.

Erozyon kontrolü ve arıcılıkta bal ormanı tesisi için 38.200 adet akasya fidanı 8 adet proje köyüne transfer edilir.

5.2.9 Diğer Yerleşmelerde Kırsal Kalkınma Çalışmaları

1999 yılında Alman Teknik İşbirliği Kuruluşu (GTZ) ve TKV işbirliği ile Gümüşhane-Şiran köylerinde hayvancılığı geliştirme programı başlatılır.

1999 yılında BM-ILO desteği ile Diyarbakır, Kilis ve Adıyaman'da "İş Geliştirme Eğitimleri"-KİK gerçekleştirilir.

2001- 2003 yıllarında Muş-Varto İlçesi ve köylerinde kırsal kalkınma çalışmaları gerçekleştirilir.

II.BÖLÜM

KALKINMADA YENİ PARADİGMALAR VE YENİ MODELLER

1. Köy-Tür Modeli

Köy-Tür Projesi, Dünya Bankası'nın Tarım Bakanlığı ile gerçekleştirdiği ikraz (*borçlanma*) anlaşması sonucunda, Bakanlığın "5.Hayvancılık Projesinin Tavukçuluk Alt Projesi" kapsamında vakfın 1972 yılında Tarsus'ta kurduğu ve ilerlettiği et tavukçuluğu projesi model alınarak, 1982 yılında başlatılır. Proje için Dünya Bankası ikrazı 25 milyon USD'dır. TKV'nin yanında, T.C. Ziraat Bankası da (*TCZB*) projeye taraftır; fonun yarısı (12,5 milyon USD) küçük üreticilerin kümes inşaatlarının kredilendirilmesi için bankaya kullandırılır. Sözleşmelere göre Vakıf, projeye ilişkin yatırımları ve uygulamayı üreticilerin de ortağı olacağı bir tüzel kişilik (*şirket*) ile gerçekleştirecek; TCZB, vakfın uygun bulduğu üreticilerin bireysel kümeslerinin finansmanı karşılayacak, kredilendirecektir.

Program, 1980 yılında Ankara'da başlatılan et tavukçuluğu projesinin, 1981 yılında işletmeye alınması ile birlikte, 1982 yılında başlatılır.

Proje yatırımı, üç temel fonksiyona dayandırılır:

- Merkezi Tesisler *(Yem fabrikaları-premiks üretimi, damızlık üniteleri (parent+ grand parent), kuluçkahaneler ve kesimhaneler)*
- Üreticilerin Bireysel İşletmeleri (Broiler Kümesleri),
- Pazarlama *(soğuk hava depoları, şoklama üniteleri ve taşıma-soğuk zincir)*

Tarsus dışında proje, Ankara, Bolu, Diyarbakır, Elazığ, Erzurum, Eskişehir, Kayseri, Konya-Akşehir, Samsun ve Yozgat- Yerköy'de uygulanır.

1988 yılında, Sakarya'da kurulu Lades Markası ve tesisleri "Entaş Entegre Tavukçuluk A.Ş." olarak gruba katılır, 1991 yılında ise YU-Pİ tavukçuluğun İzmir, Manisa ve Adana'daki tesislerinin tamamı Köy-Tür Grubu tarafından satın alınır.

İller bazında kurulan şirketler ile birlikte Köy-Tür Pazarlama A.Ş. ve Entaş Entegre Tavukçuluk A.Ş., 2000 yılında Köy-Tür Holding A.Ş. bünyesine alınır ve şirketin ismi "Köy-Tür Entegre Tavukçuluk A.Ş." olarak değiştirilir; "Köy-Tür Ege Entegre Tavukçuluk A.Ş." ise ayrı bir tüzel kişilik olarak çalışmalarını sürdürür.

Merkezi tesisler, ikili bir işleve sahiptir; bir taraftan üreticilere ait bireysel işletmelerin girdi ihtiyaçları (*yem, premiks, ilaç, civciv*) karşılanır, diğer taraftan da üreticilerce yetiştirilmiş piliçler işletmelerinden alınarak kesimleri yapılır ve pazarlanır. Girdiler, üreticilere ayni avans olarak verilir.

Uzman teknisyenlerle sağlanan teknik destek önemlidir.

Köy-Tür, yaşadığı finansal güçlükler nedeniyle 2001 yılında Elazığ, İzmir ve Tarsus dışındaki tüm tesislerinin üretimini durdurur, böylece üretim kapasitesi %33'e iner. Nisan 2003 yılında ise tüm tesisler kapatılır.

Mart 2003 tarihinde Köy-Tür' ün iflas süreci başlar.

Faaliyetlerinin aksatılmadan sürdürüldüğü 2000 yılına kadar kapasite kullanım oranları (KKO) %95'in altına düşmez ve ortalama olarak üretilen 106.000 ton/yıl beyaz etin tamamı satılır.

2000 yılı itibariyle Türkiye beyaz et üretiminin 662.096 ton olduğu[1] düşünüldüğünde, Köy-Tür üretim payının %16 oranında gerçekleştiği ifade edilebilir.

Resim-14: Köy-Tür Anaç Kümesleri, 2000

Resim-15: Köy-Tür Kesimhane, 2000

1 www.besd-bir.org erişim: 12.07.2019

Resim-16: Köy-Tür Pazarlama, 2000

■ Köy-Tür Entegre Tavukçuluk A.Ş.'nin Ortaklık Yapısı:

Ortaklar	Hisse Oranı %
TKV	%75,6
Hollanda Kalkınma Bankası (FMO)	%13,2
Danimarka Kalkınma Bankası (IFU)	%4,2
Diğer	%7,0

Köy-Tür Ege Entegre Tavukçuluk A.Ş.'nin Ortaklık Yapısı:

Ortaklar	Hisse Oranı%
TKV	%78,12
Hollanda Kalkınma Bankası (FMO)	%21,61
Köy-Tür Entegre Tavukçuluk A.Ş.	%0,27

2002 yılı itibariyle Köy-Tür'ün Ürün Satış Kanalları Dağılımı:	
Kasaplar ve Küçük Mağazalar	%34
Bayiler Aracılığıyla Çeşitli Müşteriler	%33
Zincir Marketler	%21
Yemek fabrikaları	%7
Diğer	%5

2. Model Tanıtım ve Savunu Çerçevesindeki Etkinliklerin Güçlendirilmesi

■ Arıcılık

GAP Bölgesi'nde ve diğer illerde arıcılık faaliyetlerinin yaygınlaştırılması için T.C. Ziraat Bankası ile 16.04.1996 tarihinde bağıtlanan protokol çerçevesinde, 5 yılda 4250 arıcıya 100.000 adet arılı kovan temini hedeflenir; bu maksatla, Elazığ, Ordu, Erzurum, Kars ve Van'da arıcılık büroları oluşturulur.

Proje finansmanında ikili bir yöntem kullanılır; TKV, uygunluğu belirlenen üreticinin sabit yatırım *(kovan, ana arı, arıcılık malzemeleri*) ihtiyacını ayni olarak karşılar ve geri dönüşünü ilk yıl ödemesiz olmak kaydıyla, beş yılda ve bal üzerinden ayni sağlar, TCZB ise üreticilerin işletme kredisini karşılar.

■ Soya Fasulyesi Üretimi, II. Ürün Çalışması ve Mısır Kurutma Tesisleri

TKV fonları ile 1995 yılında toplam 58 üretici hedeflenerek, Çukurova'da 4600 da'lık ve Samsun'da 500 da'lık alanda sözleşmeli soya ekimi gerçekleştirilir.

T.C. Ziraat Bankası ile bağıtlanan protokol çerçevesinde, Diyarbakır ve Şanlıurfa'da 26 çiftçiye 2960 da arazide II. ürün mısır ekilişi yaptırılır.

Bu çalışma giderek yaygınlaştırılır ve 1996-2000 yılları arasında, toplam 25 249 da'lık alanda soya fasulyesi ekimi ve toplam 40.351 da'lık alanda ise mısır I.-II. Ürün ekilişleri gerçekleştirilir.

■ Tarsus ve Şanlıurfa'da mısır ürününün nem oranlarını asgari düzeye (%36) düşürmek için "Mısır Kurutma Tesisleri" kurulur.

Resim-17: Şanlıurfa-Harran Ovası II.ürün mısır ekilişi, 1996

Resim-18: Şanlıurfa II. Ürün Mısır, 1996

■ Örnek Hayvancılık İşletmesi

Diyarbakır-Gözeli Köyü'nde iç göç sonrası iskanları sağlanan vatandaşlara *(500 evler*) yönelik olarak, yine T.C. Ziraat Bankası ile bir protokole dayalı olarak, süt inekçiliği projesi,1996 yılında hayata geçirilir.

■ ÇATOM (Çok Amaçlı Toplum Merkezi)

UNICEF-GAP BKİ işbirliği ile başlatılan Şanlıurfa İl'i Sağlık Köyü ve Yakubiye Mahallesi ÇATOM (Çok Amaçlı Toplum Merkezleri) Projeleri 1995 yılında GAP-BKİ tarafından başlatılır. Haziran 1996 yılında GAP-BKİ'nin talebi üzerine, proje TKV tarafından yerinde incelenir, TKV'nin teknik danışmanlık hizmeti sunabileceği önerileri proje haline getirilir ve İdareye sunulur.

III. BÖLÜM

YOL KAZALARI

1. Köy-Tür'ün İflası

Köy-Tür Tavukçuluk Grubu'nun (Köy-Tür Entegre Tavukçuluk A.Ş. ve Köy-Tür Ege Entegre Tavukçuluk A.Ş.), 2000 yılından itibaren karlılığı düşünce fon yaratımı olumsuz etkilenir. 2000 yılında 168 milyon USD ciro sağlayan Grup, seneyi 18 milyon USD zararla kapatır.

2001 yılına 32 milyon USD kredi ile işletme sermayesi ihtiyacını karşılar; ancak iç fiyatlardaki konjonktürel dalgalanmalar ve makro ekonomik dengeleri olumsuz etkileyen 2001 yılı devalüasyonu sonucunda yaşanan krizler, grubun 2003 yılında iflasını hızlandırır.

Köy-Tür Tavukçuluk Grubu, 2003 yılı itibariyle 50,4 milyon USD borçla piyasadan çekilir; halen devam etmekte olan iflas sürecinde yapılan gayrimenkullerinin tamamına yakını satılır. Bu süreçten, TKV/TKV-DSM ve iştirakleri (DESTEK A.Ş. ve Orta Anadolu Besicilik ve Süt Ürünleri A.Ş.) doğrudan olumsuz etkilenir. Çünkü Köy-Tür Entegre Tavukçuluk A.Ş. borçlarının önemli bir dilimine TKV/TKV-DSM'nin kefaleti söz konusudur.

Köy-Tür'ün iflasından sonra Vakfın kefaletinden doğan sorunlar, Vakfın işleyişini olumsuz etkiler, piyasalara ve bankalara karşı kredibilitesini düşürür ve kamu ihalelerine girişini engeller. Bu bağlam, Vakfın faaliyet alanını daraltır ve hizmet potansiyelini düşürür. Ayrıca Vakıf, daralan faaliyet alanlarına bağlı olarak, yönetimde istikrarını koruyamaz.

Köy-Tür Ege Entegre Tavukçuluk A.Ş.'nin de iflası sonucunda Köy-Tür Grubu ile ilişkili takriben 15.000 kişi, doğrudan ya da dolaylı olarak işini yitirir.

İflas olgusunun dışsal (dolaylı) etkilerine bakıldığında;

- Sektör, gerek teknoloji ve gerekse yönetim sistemleri (*kalite sistemi dahil*) açısından örnek oluşturan öncüsünü yitirir.
- Köy-Tür Entegre Tavukçuluk A.Ş.'ye ortak olan üreticiler, işlerini yitirmiş olduklarından, sahip bulundukları kümesler atıl kalır.
- Köy-Tür Entegre Tavukçuluk A.Ş.'nin faal olduğu dönemlerde %35'lere varan "Üretici Gelir Payları", rekabet koşullarının daralması sonucunda giderek düşer ve günümüzde (2019) %10'lara kadar düşer.
- Üretici gelir paylarının düşmesi sonucunda, köy düzeyi yetiştirme kümeslerinin optimum kapasite ihtiyaçları yükselir. TKV döneminde reel fiyatlarla 4000 piliç düzeyindeki kapasitenin sağladığı üretici geliri, günümüzde ancak 20.000-30.000 piliç kapasiteli kümeslerle sağlanabilir. Dolayısıyla bu kapasite yoğunlaşması ile küçük üretici, artan yatırım maliyetleri nedeniyle sektörden tasfiye olur.

2. Orta Anadolu Besicilik ve Süt Ürünleri A.Ş.'nin Atıl Kalması

TKV iştirakleri süreçten olumsuz etkilenir, Kayseri-Pınarbaşı-Kaynar'daki faaliyetlere yönelik olarak kurulan Orta Anadolu Besicilik ve Süt Ürünleri A.Ş., 2006-2011 döneminde gayri faal duruma geçer, çalışımaz.

3. DESTEK A.Ş.'nin Kronik Zararı

Ülke genelindeki arıcılık faaliyetlerinin koordine edildiği DESTEK A.Ş. yönetiminde ciddi sıkıntılar yaşanır; 2010 yılı itibariyle 828.769 TL zarar söz konusudur. 4,8 milyon TL öz kaynağa karşılık, 3,1 milyon TL kısa vadeli ve 5,6 milyon TL orta vadeli olmak üzere toplamda 8,7 milyon TL borçlanır. 2,2 milyon TL alacak tahsilatı ise öngörülen "Nakit Akım Tablosu"na göre mümkün olmaz.

2011 yılına kadar;

- Şirket, işletme sermayesi stoklarını yitirmiş; üretim devreleri için gerekli hammaddenin tamamını, tedarikçilere sunulan borç senedi ve çeklerle sağlar.
- Ürün, daha çok perakende sektörüne "Açık Hesap" yöntemiyle satılır, alacak tahsilat süresi genellikle 120 günü aştığından, işletme sermayesi ihtiyacı giderek artar.
- Şirket, "perakende sektörü" ile çalışırken, %28 gibi çok düşük bir gelir payına razı olmakla, maliyetin altında bir satışa teslim olur. Çünkü, gelire göre satış maliyet oranları %34'ün altına inmez.
- Şirketin kredi temininde yaşadığı güçlükler nedeniyle ortaya çıkan kaynak açığı, TKV'nin kamu kurumlarına (Maliye *Bakanlığı, Sosyal Güvenlik Kurumu-SGK)* ödemesi gereken kaynakları ile karşılanır, dolayısıyla TKV kamuya, cari fiyatlarla 6,0 milyon TL borçlanır.

4. Bingöl Yem Süt Besicilik A.Ş. (BİNAŞ)'da Hisse Devri

Kalkınmada Öncelikli Yöreler (K.Ö.Y.) fonları ve kamu destekleri ile 1970'lerin sonlarına doğru kurulan BİNAŞ'ın %51 oranındaki hisse payı, Bingöl Özel İdaresi'nin teklifi sonucunda 1986 yılında TKV tarafından satın alınır. Bölge üreticisine sağlanan desteklerle yem ve süt fabrikaları yüksek kapasite oranları ile çalışır. Ancak, Köy-Tür'de yaşanan sıkıntılara bağlı olarak işletme sermayesi temininde güçlükler yaşanır; sonucunda hisse çoğunluğu devredilir ve vakıf ortaklığı %22,67 hisse payı ile 2015 yılına kadar devam eder. 2015 yılında ise bakiye vakıf hisseleri Bingöl Özel İdare'sine devredilir/satılır.

IV. BÖLÜM

YENİ BİR BAŞLANGIÇ

TKV yönetimi 2011 yılına girilirken, kronik kurumsal sorunlarını aşmak için kısa ve orta vadeli stratejik adımlarını belirler, belirlemelerde şu başlıklar önem kazanır:

■ TKV/TKV-DSM'nin "İş Geliştirme" ye İlişkin Sorunları

TKV, misyonuyla uyumlu olarak proje portföyünü geliştirmeli ve yeni projeler tasarımlamalı,

■ Orta Anadolu Besicilik Ve Süt Ürünleri A.Ş.'nin Yeniden Yapılanması

Atıl durumdaki "Orta Anadolu Besicilik ve Süt Ürünleri A.Ş.", yeni bir anasözleşme ve yeni yaklaşımlarla aktif duruma getirilmeli,

■ Destek A.Ş.'nin Rehabilitasyonu

Süregelen sorunları ile DESTEK A.Ş. için yapısal tedbirler alınmalı ve etkili bir rehabilitasyon programı uygulanmalı,

■ TKV/TKV-DSM'nin Borçlarının Tasfiyesi

Kamuya olan borçları dışında, piyasaya karşı var olan doğrudan ve dolaylı borçlarının da (*kefaletten doğan*) tasfiyesi için girişimlerde bulunulmalı.

1. TKV/TKV-DSM'nin "İş Geliştirme" Çabaları

2011 yılına girilirken TKV, GAP-BKİ ile sürdürülen ÇATOM (Çok Amaçlı Toplum Merkezi) projesi ve yine GAP-BKİ'nin sorumluluğunda çalışılan ve Frito-Lay'in (GAP Cheetos) hibe ile desteklediği "Çocuk ve Gençlerin Gelişimi" projelerinin uygulamasını üstlenmiş durumdadır. Tek kuruma ve tek kaynağa dayalı çalışma yönteminin riskleri vardır, bu nedenle kaynak ve kurum sayısı çeşitlenmelidir. Ancak, kaynaklara erişim açısından bazı sınırlamalar da söz konusudur. Gelişmekte olan ülke kalkınmasında batının donör olarak rol almasında mekanizma değişmiştir ve özellikle Avrupa ülkeleri, gönüllü kuruluşlara doğrudan destek sağlamaz.

Oysa ki, yıllara dayanan TKV birikiminin alanlara yansıması gerekir, kısıtlar aşılmalı ve yeni iş fırsatları doğmalıdır.

TKV, 2011 yılından itibaren kırsal gelişmenin farklı alanlarına ilişkin kamunun ve özel alanın öngördüğü proje hazırlama ve uygulama çalışmalarına talip olur, bununla birlikte proje havuzunu büyütmek yönünde önlemler alır. Uluslararası formel kuruluşlara (FAO, UNDP, UNICEF ve AB-Komisyonu gibi) yönelik çalışmaların önem arz ettiği düşünülür.

Dicle Kalkınma Ajansı'nın Kurtalan İlçesi'nde uyguladığı "Arıcılık Eğitim Çalışması" yeni dönemin mütevazi bir başlangıç faaliyetidir.

TKV 2012-2015 yıllarında, GAP Bölgesi'nde Sason, Midyat, Gölbaşı, Kahta, Cizre, Nusaybin, Kurtalan ve Gercüş ilçeleri'nin "Alt Bölge Kalkınma Planlarını" GAP-BKİ adına hazırlar. Ayrıca, bu dönemde, DOKAP BKİ'nin ihale ile başlattığı ve 2014 yılında uygulamaya geçilen "Arı ve Arı Ürünleri (Bal, polen, propolis) Üretimi Eğitimi" projesini hazırlar ve uygular. 2013 yılında, Shell Upstream Türkiye'nin Diyarbakır Köyleri için desteklediği "Kırsal Toplum Kalkınması" programını hayata geçirir. 2013-2014 yıllarında, EnerjiSA'nın Adana-Tufanbeyli'de uygulanmak üzere geliştirdiği "Tufanbeyli Termik Santral Projesi -Toplumsal Kalkınma Planı Uygulamaları" ihalesine katılır ve ihaleyi kazanarak uygular. 2014 yılında T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ile vakfımız arasında bağıtlanan "Arıcılık Eğitim ve Yayım İşbirliği Protokolü" imzalanır, devamında Düzce'de bir "Arıcılık Eğitimi Programı" uygulanır. T.C. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı/Tarım ve Orman Bakanlığı, DOKAP-BKİ programları ile Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yürütmekte olduğumuz Arıcılık Projesi'ne ihtiyaç duyulan uzman desteğini, protokol çerçevesinde sağlar.

Resim-19: Adana-Tufanbeyli, Köy Düzeyi Yumurta Tavukçuluğu Kümesi, 2014

2015 yılında, "GAP Bölgesi Yerel Yönetimler Personeli İhtiyaç Analizi" gerçekleştirilir. Bölge Büyükşehir Belediyeleri personeline yönelik "Kırsal Kalkınma Eğitimi Projesi" uygulanır.

Resim-20: Erzurum-Aşkale Entegre Organik Yumurta Tavukçuluğu, 2018

TANAP-SEİP'in finansmanını sağladığı projelerden, "Entegre Organik Yumurta Tavukçuluğu Projesi" Erzurum-Aşkale Köylerinde ve "Karadeniz Bölgesi'nde Arıcılığın Kırsal Dezavantajlı Nüfus için Gelir Getirici Ekonomik Bir Faaliyet Olarak Geliştirilmesi Projesi" ise Bayburt ve Gümüşhane köylerinde, 2017-2019 yıllarında uygulanır.

Resim-21: TANAP-Karadeniz Bölgesi Arıcılık Projesi Bayburt, 2018

■ Uluslararası ihalelere katılım sağlanır:

TKV, 2013-2014 yıllarında ve IPA programı kapsamında Gençlik ve Spor Bakanlığı'nın sorumluluğunda GAP Bölgesi'nde uygulanan "Spor Yoluyla Dezavantajlı Grupların Sosyal İçerimi Projesi" uygulamasına uluslararası ihale yöntemi ile katılır. Yine uluslararası ihale yöntemiyle

vakfın katıldığı, AB ve T.C. Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın desteklediği "Arım, Balım, Peteğim- Projesi Teknik Destek Bileşeni", Karadeniz'in 6 ilinde (Ordu, Samsun, Sinop, Giresun, Trabzon ve Rize) 2016-2018 yıllarında uygulanır.

Halen uygulanmakta olan ve GAP-BKİ'nin sorumluluğunda yürütülen UNICEF'in finansmanını sağladığı "Suriye'li Çocukların ve Gençlerin Güçlendirilmesi Projesi" 2016 yılından bu yana GAP İllerinde ve Hatay'da Vakfımızca uygulanmaya başlanır.

TKV, uluslararası bir organizasyon olan ve AB Komisyonunun tanıdığı, "Avrupa Kırsal Parlamentosu"na, ülke adına 2015 yılında katılım sağlar.

Avrupa Kırsal Parlamentosu, PREPARE Network, LEADER Association ve ECRA tarafından organize edilir. Bu organizasyon kapsamında, içinde Türkiye'nin de bulunduğu Balkan Ülkeleri'nde "Aktif Yerel Alanlar-ALTER Projesi" 2015-2019 yılları arasında uygulamaya alınır.

Vakıf, DOKAP-BKİ programları kapsamında halen devam etmekte olan "Damızlık Ana Arı Ekotip Geliştirme Projesi" (Arı Irkı Islahı Projesi)'ni, Giresun ve Tokat illerinde 2018 yılından itibaren uygulamaya başlar.

Resim-22: Suriyeli Çocukların Sirk ve Sokak Sanatları Festivali, Mardin, 2016

TKV, Hale-Nail ORAMAN çifti tarafından koşullu hibe olarak verilen kaynaklarla, lisans ve yüksek lisans öğrencilerine geleneksel olarak devam eden burs programını aksatmadan sürdürür.

2. Orta Anadolu Besicilik ve Süt Ürünleri A.Ş.'nin Yeniden Yapılanması

2003 yılından 2011 yılına kadar işlevsiz kalan vakıf iştiraklerinden "Orta Anadolu Besicilik ve Süt Ürünleri A.Ş."nin Anasözleşmesi, Vakıf amaç ve hedefleri ile uyumlu hale getirilir. "Anadolu Kalkınma Sanayi ve Ticaret A.Ş." olarak belirlenen yeni kimliği ile bazı kalkınma ihalelerine ve çalışmalarına katılım sağlar.

Şirketin 2012 yılında 1.335.853 TL olan "Aktif Toplamı", Haziran 2019 tarihi itibariyle 9.708.453 TL'ye yükselir.

3. Destek A.Ş.'nin Rehabilitasyonu

Yukarıda da açıklandığı üzere, bir tarafta 2010'lu yıllara girerken kronik olarak zararı devam eden ve bu nedenle öz kaynak kaybına uğrayan, diğer tarafta, kamuya ve satıcılara (tedarikçilere) karşı ağırlaşan borç yükü, şirketin güncel faaliyetlerinin aksamasına yol açar. Ayrıca TKV'nin şirket sermaye artışını sağlayacak birikimi söz konusu olamaz.

Arı üreticileri birliği ile yapılan görüşmeler ve analizler sonucunda, Kazan Asliye Hukuk Mahkemesi'nin 2013 yılında gerçekleştirdiği "kıymet takdiri" kararının öngördüğü değerde (cari fiyatlarla 5,1 milyon TL), var olan hisse paylarının %50'si birliğe 30.09.2013 tarihinde devredilir. Şirket sermaye payları, TKV %50 ve Birlik %50 şeklinde yapılandırılır ve şirketin kurumlarca dönüşümlü yönetimi konusu bir protokole bağlanır. TKV, 2,5 milyon TL düzeyindeki hisse gelirini tahsis edince, şirketin borç yükü kontrol edilebilir düzeye indirilir. Sürecin rasyonel çalışması için bal ve bal ürünleri girdilerinin tedariki için birlik üyeleri nezdindeki destekleri tanımlanır.

Bal ve bal ürünleri tedarikinde beklenen/öngörülen desteklerin gerçekleşmesinde sorunlar yaşanınca TAB, hisselerinin devredilmesini ya da satışını talep eder.

Aralık 2014 tarihinde Şirket hisseleri, yine mahkemenin öngördüğü değer üzerinden bir gıda firmasına satılır; TKV'nin azalan hisse payı devam eder.

TKV, gıda firmasına yapılan hisse satış geliri ile kamu borçlarının (*vergi borcunun*) çok önemli bir dilimini öder. Böylece vakfın, SGK'na var olan borçlarından %14 oranında indirim sağlandıktan sonra yapılandırılması imkanı doğar, ödemeler gerçekleşir.

Sonucunda, TKV'nin 2017 yılı sonu itibariyle cari borçlarının tamamı (*6,0 milyon TL*), ki bu borçlar kamu alacaklarına ilişkindir, tasfiye edilir.

4. TKV/TKV-DSM'nin Kefaletten Doğan Borçlarının Tasfiyesi

TKV ve TKV-DSM'nin, Köy-Tür'ün almış bulunduğu banka kredileri için kefaletinden doğan borçları icra takiplerine konu olur ve bu durum, yönetim için önemli bir soruna dönüşür. 2011 yılından itibaren 9 yıllık süre içinde, alacaklılarla gerçekleştirilen görüşmeler ve asgari düzeyde yapılan ödemelerle Haziran 2019 tarihi itibariyle borçların tamamının tasfiyesi sağlanır. Tasfiye edilen fiili borç tutarının tahakkuku, cari fiyatlarla 13,8 milyon USD + 32,9 milyon TL düzeyinde iken TKV, 2011-2019 yılları arasında toplam 1,6 milyon TL düzeyinde ödeme yaparak bu sürecin kapanmasını sağlar.

Kaynakça

KARTAL, Kemal; Kentlileşme, Adım Yayıncılık, 1992, s.249-253, Ankara.

Kepenek Yakup, Türkiye Ekonomisi, Teori Yayınları, 1990, s.136-153, Ankara

ÜNVER Altan Zeki; The Road Less Chosen, Printed in Yorum Matbaası, 2005, Ankara.

DİE; Tarım İstatistikleri, 1968, Ankara.

DİE; "1970 Tarım Sayımı Sonuçları", 1972, Ankara.

DİE; Genel Tarım Sayımları, Ankara

DPT; II. Beş Yıllık Kalkınma Planı-1967, s.190, Ankara.

Köyişleri Bakanlığı, Köy Envanter Etüdleri, Ankara

Tarım Bakanlığı; Türkiye'nin Tarımsal Üretim Projeksiyonu 1968-2000, s.47, 1968 Ankara.

www.tobb.org.tr erişim: 15.07.2019

www.tüik.gov.tr erişim: 15.07.2019

www.tuik.gov.tr/nufus erişim: 25.06.2019

www.uzundere.gov.tr erişim: 15.07.2019

EK-1

50. Yılında TKV, Kalkınma Yaklaşım ve İlkeleri Gerekçe ve Tarihçeye Farklı Bir Bakış...

Ali KAPUCU

50. Yılında TKV, Kalkınma Yaklaşım ve İlkeleri Gerekçe ve Tarihçeye Farklı Bir Bakış...

Kökleri daha önceki yıllara uzansa da yasal olarak 13 Ocak 1969'da kurulan Türkiye Kalkınma Vakfı (TKV), 50. kuruluş yılını kutlamaktadır. Burada kavramsal olarak "sivil toplum kuruluşu nedir, kime denir?" tartışmalarına girmeden şunu belirtmek isterim ki öncelikli amaç ve hedeflerinden ve de kendini var eden ilkelerinden sapmadan kesintisiz şekilde, 50 yıldır ülkemizin yoksul, yoksun ve dezavantajlı kesimlerinin yanında, onlarla birlikte çalışabilme başarısı sivil toplum alanında kaç kuruluşa nasip olur bilemiyorum. Elinizde bulunan yayında TKV'nin tarihsel süreç içinde geçirdiği aşamalar, kalkınma alanında ulaştığı olumlu sonuçlar ve içinde bulunulan zamanda yaşadığı zorluklar hakkında kısa bilgiler mevcuttur. TKV, kalkınma alanında farklı konularda ülke ölçeğindeki yaygın çalışmaları, kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları ve bunlardan da önemlisi yerel aktör ve tabandaki üretici ve örgütleriyle kurduğu işbirlikleriyle "doğru işler" ve "işini doğru yaparak", saygın bir konuma sahip olmuştur.

Gelinen noktada uygulanan proje çeşitliliği, çalışan sayısı, hizmet sunulan nüfus, finansal büyüklükler gibi değişkenler açısından, eski günlerinden bir hayli uzak olunsa da kuruluş yıllarında olduğu gibi, "bir avuç inançlı insanın" özverili çabalarıyla kurumsal varlık ve faaliyetlerini devam ettirmektedir. Önemli bir bölümü "kendi dışında" sayılabilecek etkenlerden kaynaklı zorluklarla karşı karşıya kalma ve "istenilmeyen, ilişki ve muhataplıkların" yarattığı stres ve gerilimli günlerden geçilerek günümüze ulaşılmıştır. Kurumsal açıdan "varlık-yokluk" anlamına gelen durumların aşılabilmesi, büyük ölçüde mütevelli heyeti başkanı Rifat Dağ ve çalışma arkadaşlarının çabalarıyla mümkün olabilmiş ve deyim yerindeyse bugünlere kolay gelinmemiştir. Kuruluşların tarihine bakıldığında tümünün her zaman düz bir gelişim-büyüme çizgisi izlemediği görülecektir. Bu açıdan kurumların ömrünün de insan hayatına benzediğini söyleyebiliriz. Bir insan gibi, "doğum, emekleme, gelişme, büyüme, yaşlılık-gerileme, ölüm ya da başka bir yapıya evrilerek değişme-dönüşüm" şeklinde olduğu söylenebilir.

Değişim, dönüşüm insanın ve kuruluşların içinde bulunan koşullara ve duruma adapte olabilme, kendini dönüştürebilme kapasite ve becerisiyle de doğrudan ilişkili olsa gerek. Bu genel doğru şeklinde kabul edilen bakış açısından hareketle, TKV'nin özel durumuna bakıldığında, benzer gerçekliklerin yaşandığı söylenebilir. Tarsus'un dağ köylerindeki tavukçuluk çalışmalarını bütüncül ve tamamlayıcı bir yapıya dönüştürmeye yönelik olarak yurtdışından sağlanan küçük hibe ve destekler yanında, finansman ihtiyacı için kamu kredi imkanlarını harekete geçiren bir anlayış paralelinde, farklı coğrafi alanlarda kırsal kesim ve tarımsal üretimin temel sorunlarının çözümü için neler yapılabileceği konusuna da yoğun hazırlık ve çalışma enerjisi biriktirilmektedir.

Tarsus Projesi ardından, 1973 yılında hayata geçirilen Diyarbakır'daki hayvancılığı geliştirme odaklı tarımsal eğitim ve üretim merkezinin faaliyete başlaması TKV'nin tarihçesinde önemli köşe taşlarından birini oluşturur. 1975 yılında Lice ilçesinde yaşanan depremin yaralarının sarılmasında bölgede çalışan bir sivil toplum kuruluşu olan TKV, kendi üzerine düşen sorumlulukları yerine getirme çabasına girer. Bu süreç ileride "donör-hibe alan" ilişkisinden, uzun dönemli işbirlikleri ve "sorumluluk paylaşımına dayalı proje ortaklığı" anlayışına evrilecek İsviçre Kalkınma ve Yardım Kuruluşu (SDC) ile ilişkilerin başlangıcını oluşturur. SDC ile kurulan bu işbirliği, TKV'nin farklı ve yeni kulvarlarda güçlü ve emin adımlarla ilerlemesinin de temelini oluşturur. 1976 yılındaki *Van depremi* ardından, Lice'dekine benzer rehabilitasyon çalışmaları için proje ofisi oluşturulur. Deprem sonrası acil ihtiyaç konumundaki içme suyu, sanitasyon, iaşe, barınma benzeri temel insani ihtiyaçların karşılanmasının ardından, insanlara uzun dönemli gelir sağlayacak şekilde mevcut geçim kaynaklarının iyileştirilmesi ve mümkünse ilave gelir elde etmelerine destek verilmesi gerektiği üzerinde ortak görüşlere ulaşılır.

Bir taraftan proje ve çalışan sayısı, diğer taraftan oldukça geniş bir yelpazeye ulaşan etkinliklerin artması, TKV içinde yeni tartışma ve arayışları beraberinde getirir. Kurumsal tutarlılık için projelerin ortak yaklaşım ve ilkelere uygun yürütülmesi ihtiyacı ortaya çıkar. Aynı zamanda kalkınmanın teknik ve ekonomik boyutu yanında, "sosyal boyutunun" ihmal edilmemesi gereken önemli bir alan olduğu gerçekliği, kurum içinde geniş kesimlerce kabul görmeye başlar. Kurum içinde yaşanan bu yoğun tartışmaların sonucunda, mütevelli heyeti 1979 yılı ortasında toplanarak TKV'nin uzun dönemli stratejisini oluşturacak nitelikte bir diz radikal sayılabilecek karar alarak kurum içi değişim ve dönüşümün yolunu açar. Önceki yıllardaki "insani yardım" ve "subvansiyona dayalı hizmet götürme" yaklaşımı, katılım ve kalıcılığı sağlamaya yönelik çabaların ağırlık kazandığı "katılımcı kırsal kalkınma" yaklaşımına dönüşmüştür. Bu dönüşümde kuşkusuz TKV'nin kendi saha çalışmalarından çıkarılan dersler yanında uluslararası deneyimlerin etkisi de oldukça fazladır. TKV Mütevelli Heyeti tarafından 1979 yılında resmen benimsenen ve uygulamaya konulan bu politika değişimi, uygulanan tüm çalışmalara ışık tutacak nitelikte, 40 yıldır değişmeden günümüze kadar gelen ve aşağıda ayrıntıları verilen "TKV Kırsal Kalkınma Uygulama İlkelerinde" somutlaşmaktadır.

1. **Mevcuttan hareket:** Uygulamalarda yörenin mevcut ekonomik, sosyal ve kültürel yapısını dikkate alma ve çalışmaların mevcut yapıyı olumlu yönde geliştirmeyi amaçlaması.
2. **Katılımcılık:** Projelerin yerel ihtiyaç ve girişimlerden kaynaklanması ve çalışmaların tüm aşamalarına hedef grubun *aktif katılımının* sağlanması.
3. **Kalıcılık/Sürdürülebilirlik:** Uygulamaların TKV desteği kalktıktan sonra da sürebilmesi, *kalıcı olabilmesi*. Kalıcılığı sağlayabilmek için demokratik katılımın yanı sıra, yerel örgütlerin kurulması, var olanların daha etkin-fonksiyonel hale getirilmesi.
4. **Yoksula ulaşma:** Yöredeki toplumun geniş bir kesitini içeren çalışmalarda, *sosyal adalete katkı* açısından öncelikle yoksul aileler üzerinde yoğunlaşılması.
5. **Benimseme/ yaygınlaşma/ tekrarlanabilirlik:** Projelerin hedef kitlenin *ihtiyaç ve beklentilerini karşılayıcı, bilgi ve beceri düzeyine uyumlu ve uygulanabilir* nitelikte olması,

benzer koşullara sahip yörelerde tekrarlanabilmesi ve yaygınlaşabilmesi.

6. **Gelir getiricilik:** Projelerin, ailelerin mevcut gelirlerini artırıcı veya ilave gelir kaynakları yaratıcı nitelikte olması.
7. **Entegrasyon:** Projelerin bir *bütünlük çerçevesi* içerisinde ele alınması ve sahadaki farklı projelerin *birbirini tamamlayıcı,* birbirini destekleyici nitelikte olması.
8. **Kadınlara yönelik program geliştirme:** Çalışmaların kadınların aile ve topluluk içinde üstlendiği rollere karşın, eşit olmayan konumlarını geliştirici nitelikte olması.
9. Çevreye duyarlılık: Doğal çevrenin korunması ve geliştirilmesine yönelik projeler geliştirilmesi ve uygulamalarda *çevreye zararsız* teknoloji ve girdi kullanımına dikkat edilmesi.

Yukarıda belirtilen bu ilkeler kurum içi oryantasyon eğitimlerinin önemli bir parçasını oluşturmuştur. Daha önceki yıllarda ağırlıkla, çalışma alanlarında ortaya çıkan acil ihtiyaçlara yanıt vermeye odaklanan faaliyetler, 1980 sonrası yaşanmaya başlanan yaklaşım değişikliği, bir başka ifadeyle zihniyet değişikliğinin etkisiyle "planlı-projeli" çalışmalar şeklinde sürdürülmeye başlanmıştır. Katılımcı yöntemle sorun tespiti, ihtiyaç analizi, önceliklere dayalı çalışma, sistematik izleme-değerlendirme ve saydam raporlama sistemine geçiş, kurumsal yeniden yapılanma olarak da adlandırılabilecek 1980 yıllardan sonra hayata geçirilmiştir. Kalkınmanın sosyal boyutuna verilen önemin bir yansıması olarak, projelerdeki çalışan profili zamanla değişmeye başlamış tarımcı, veteriner hekim, mühendis, işletmeci benzeri teknik ekiplerin içine sosyal bilimciler ve daha da önemlisi kadın çalışanlar eklemlenmeye başlamıştır. Başta bütçe-fon kullanımı olmak üzere, yapılacak çalışmaların içerik ve niteliğinde esas söz ve karar sahipleri merkezi birimler yerine, projeleri bizzat sahada uygulayan ekipler olmaya başlamıştır.

TKV, hükümet dışı bir sivil toplum kuruluşu olmanın getirdiği anlayışla siyasi düşüncelerden bağımsız olarak yoksul, kalkınma yardım ve desteklerinden yoksun kesimlerin sözcülüğünü üstlenmekten geri durmamıştır. Proje uygulama alanlarında birlikte çalıştığı insanların politik, etnik, dinsel-mezhepsel ve kültürel farklılıklarını proje uygulamalarına yansıtmamak için gereken her türlü titizliği göstermiştir. Zaman içinde küçük değişikliklere uğramış olsa da TKV'nin uyguladığı kırsal kalkınma program ve projelerinde öngörülen temel hedefler, izlenen yaklaşım, müdahale yöntem ve araçları ile ulaşılan sonuçları izlemede kullandığı rehber nitelikli sorular aşağıdaki tabloda. Son 15 yılda karşılaştığı zorluk ve güçlüklerle baş etmeyi başarabilen, kalkınma alanında sahip olduğu bunca zengin deneyim ve birikimle TKV'nin uzun yıllar yaşaması ve yaşatılması eski-yeni tüm çalışanların ortak arzusu olacaktır.

TKV kalkınma hedef ve yaklaşım tablosu

Amaçlar	Hedefler	Yaklaşım	Yararlanıcılar	Müdahaleler
Nihai amaç: Kaynak açısından sınırlı imkanlara sahip kırsal ailelerin yoksulluğunun azaltılması ve bu kesimlerde yaşam kalitesinin yükseltilmesi. **Proje amaçları:** Sorumluluk bilincine sahip, kendi ayakları üzerinde durabilen, daha çok üreten (dolayısıyla istihdama katkıda bulunan), daha iyi bir gelecek beklentisi ve huzur içinde yaşayan insanların bulunduğu, kadınların statüsünün yükseltildiği ve kadınlarla erkekler arasında daha iyi ilişkilerin kurulduğu bir ortam yaratmaya yönelik çabaların sürdürülmesi.	İnsan, su ve toprak, mera benzeri doğal kaynaklarının optimal kullanımı genel hedefine bağlı olarak , 1. İstihdam imkanları yaratılması; kendi kendine yeterliliği sağlayacak düzeyde gelir kaynakları yaratılması. 2. Su'dan yararlanma, sağlıklı ve yeterli suya erişim. Su kullanım imkanlarını artırma, suyun daha etkin kullanılması. 3. Bireyin ve ailesinin toplumsal hareketliliğini artırmak, daha iyi seçeneklere kavuşturmak amacıyla daha gelişkin beceriler kazandırılması. 4. İnsanların çevre sorunlarına daha duyarlı olmalarının sağlanması ve çevrelerini koruyup geliştirmeleri için gerekli olanaklara kavuşturulmaları. 5. Gerek toplulukların kendi örgütlenmelerini gerekse TKV sisteminin örgütsel ve kurumsal gelişiminin sağlanması.	1. İnsan kaynaklarının geliştirilmesiyle teknik yardımın aynı anda yürütülmesi 2. Temel girdilerin sağlanması için örgütlenme 3. Gerekli olduğu yerlerde çiftçi ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması için imkan yaratılması. 4. Kırsal kredi için gerekli örgütlenme. İzleme ve Değerlen. **Kriter/ Göstergeleri** 1. Doğru işler mi yapıyoruz? 2. Sosyal adaletin gerçekleşmesine daha fazla katkı sağlıyor muyuz? 3. İnsanları daha az bağımlı hale getiriyor muyuz? 4. Çabalarımız maliyet etkin nitelikte mi?	Başlıca yararlanıcı grup, kırsal topluluklarda yaşayan düşük gelirli ve muhtaç aileler. Bu açıdan proje etkinlikleri hane halkları üzerinde odaklanacak ancak, bu etkinlikler aynı zamanda topluluğu da kucaklayacak ve topluluk örgütlenmesini öne çıkaracaktır. **PROJE GRUPLARI** 1. Topluluk Temelli 2. Sektörel/Gelir Getirici 3. Araştırma/Deneme 4. Kurumsal Gelişme 5. Kırsal Kredi	1. Tantım/savunu yoksul kesimlerin savunuculuğunu üstlenmek, gerçek anlamda bir kalkınma süreciyle uyumlu politikaların savunulması 2. Bir yanda eğitim ve yayım diğer yanda ise topluluk örgütlenmeleriyle toplum seferberliğinin gerçekleştirilmesi 3. Çok bölgeli ve çok sektörlü projeler- küçük ölçekli, bazı durumlarda hane bazında gerçekleştirilecek kırsal temelli tarım-sanayi girişimleri aracılığıyla (i) maliyeti geri ödenmek üzere girdi sağlanması ve (ii) gerek duyulan yerlerde, üretilen ürünlerin pazarlanması. 4. Uygun koşullarda kırsal kredi imkanları. 5. Belirli politikalar çerçevesinde uygulanacak sübvansiyonlar.

EK-2

TKV Etkinliklerine İlişkin Fotoğraflar

Resim 1. Diyarbakır Lice ilçesi Yazı köyü: Çeşme, çamaşırhane ve hayvan içme suyu projesi, 1985,

Resim 2. Kars'ta elsanatları projesi kapsamında halıcılık yapılan Halefoğlu, tankerle içme suyu temini, 1995

Resim 3. TKV, Kırsal Kalkınma Koordinasyon Kurulu Toplantısı. Kazan Arıcılık Tesisleri, Nisan 1996

Resim 4. TKV, Erzurum Uzundere Sosyal Ormancılık Proje Müdürlüğü.
Alman GTZ ekibiyle birlikte, 1999

Resim 5. TKV Kazan Arıcılık Eğitim Merkezi.
Prof.Dr. Necmi Sönmez ve Kırsal Kalkınma Ekibi, 1997

Resim 6. TKV- GTZ İşbirliğinde Gümüşhane ili Şiran ilçesi köylerinde Hayvancılığı ve Gelir Kaynaklarını Geliştirme Projesi İmza Töreni, Aralık 1999

Resim 7. TKV, Kırsal Kalkınma Ekibi İsviçre seyahati, SDC'nin eski ve yeni Türkiye sorumlularıyla, Nisan 2000

EK-3

TKV Tarihinde Önemli Köşe Taşları

TKV Tarihinde Önemli Köşe Taşları

1975: Lice ve Van'da deprem sonrası rehabilitasyon-kırsal kalkınma çalışmalarının, İsviçre Kalkınma ve İşbirliği Kuruluşu (SDC) ve diğer kuruluşların desteğiyle başlatılması.

1977: SDC-TKV işbirliğinin süreklilik kazanması.

1978: İki eğitim, yayım, destek merkezinin açılması:

- Ankara- Kazan Arıcılık Merkezi,
- Diyarbakır Hayvancılık Merkezi.

1982: Kırsal kalkınma-Hayvancılığı Geliştirme Programlarının Kayseri-Uzunyayla'yı da içine alacak biçimde yaygınlaştırılması.

1982: TKV'nin Dünya Bankası ve Tarım Bakanlığı tarafından, 5. Hayvancılığı Geliştirme Projesi'nin Kırsal Kesimde Kümes Hayvancılığı Bileşenini uygulayacak kuruluş olarak seçilmesi-böylece Tarsus'ta ilk kez ortaya çıkan modelin başka on farklı yöreye daha yaygınlaştırılması.

1983: Ankara, Kayseri ve Diyarbakır yörelerindeki tavukçuların ilk üç bölgesel Köy-Tür şirketini kurması.

1985: Köy-Tür bölgesel şirketleri ve bu şirketlerin bir çatı etrafında buluşarak Türkiye'nin en büyük beyaz et üreticisi olması.

1991: Büyükbaş hayvancılıkta ve kırmızı et üretiminde model olarak örnek Açık Besicilik işletmesinin Çubuk'ta faaliyete geçmesi.

1995: TKV ve Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) kırsal kesimde çalışan çocuklara yönelik mesleki eğitim çalışmasında işbirliğine başlaması.

1996:

- TKV kırsal kredi programının çok bölgeli hale getirilmesi,
- Ziraat Bankası ve TKV'nin, GAP Bölgesi'nde küçük üreticiler arasında mısır yetiştiriciliğini (ikinci ürün) ve geniş ölçekli arıcılık çalışmalarını başlatması,
- GAP BKİ ve TKV arasında kadın odaklı eğitimi amaçlayan "Çok amaçlı Toplum Merkezleri" (ÇATOM) programında işbirliğinin başlaması.

1997: GAP BKİ ile TKV arasında "GAP Sulama Sistemlerinin Yönetimi-İşletilmesi- Bakımı" (İBY) projesinde işbirliğinin başlatılması.

1998: Kadın Statüsünün ve gelir düzeyinin yükseltilmesini amaçlayan pilot programların Van ve Diyarbakır illerinde Avrupa Birliği desteği ile başlatılması.

1999: Alman Teknik İşbirliği Kuruluşu (GTZ) ve TKV işbirliği ile Gümüşhane yöresinde hayvancılığı geliştirme programının başlatılması.

2000: Başta arıcılık, besicilik ve el sanatları olmak üzere küçük üreticilere yönelik olarak sürdürülen ve ticari boyutları gelişen üç önemli gelir getirici etkinliğin Destek A.Ş. Adı altında kurulan bir Anonim Şirket bünyesinde toplanması.

2001: Diyarbakır-Eğil ilçesinde köy düzeyi çalışmalarının başlatılması. Ayrıca, Muş-Varto İlçesi'nde kırsal kalkınma çalışmalarının başlatılması.

2004: Amasya-Gümüşhacıköy İlçesinde kırsal kalkınma çalışmalarının başlatılması.

2005:

- 2007-2013 dönemi Dokuzuncu Kalkınma Planı ÖİK çalışmalarında görev alınması.
- AB Katılım Öncesi Aracı Kırsal Kalkınma Bileşeni (IPARD) çalışmalarına katılım.
- Diyarbakır-Lice İlçesi'nde el sanatları (halıcılık) faaliyetlerinin sürdürülmesi.
- GAP BKİ Koruklu Tarımsal Araştırma Projesi'ne destek olunması.

2007:

- Türk ve Japon Hükumetlerinin işbirliği çerçevesinde, Japon Uluslararası İşbirliği Ajansı (JICA) tarafından 2007 yılında gerçekleştirilen foruma katılım sağlanması.
- TKV'nin AB "Kırsal Kalkınma Planının Etkin Uygulanması için Kurumsal Kapasitenin Güçlendirilmesi" Eşleştirme Projesi çalışmalarına katılımı.
- TKV'nin Ulusal Kırsal Kalkınma Planı Hazırlık çalışmalarına katılımı.
- TKV-Çevre ve Orman Bakanlığı –OGM Stratejik Plan çalışmalarına katılımı.

2010:

- GAP-BKİ ile protokoller çerçevesinde, "Köy İçme Suyu", "GAP Sulama Sistemlerinin İşletilmesi Bakımı ve Yönetimi (İBY)" ve ÇATOM (Çok Amaçlı Toplum Merkezleri)'nin yönetimi konularında işbirliğinin sürdürülmesi.

2011:

- Dicle Kalkınma Ajansı Programları kapsamında Bağcılık ve Arıcılık Üretici Eğitimlerinin verilmesi,
- GAP BKİ ile onaylanan protokoller çerçevesinde, "Köy içme Suyu", "GAP Sulama Sistemlerinin İşletilmesi ve Yönetimi" ile ÇATOM'un yönetimi konularında işbirliğinin sürdürülmesi.
- GAP Chetoos gelişim projesi uygulanmıştır.

2012:

- Kırsal Kalkınma Girişim Toplantısı gerçekleştirildi:
- FAO komite toplantınsa katılım sağlanmıştır.

2013:

- EnerjiSA Tufanbeyli Termik Santral Projesi Toplumsal Kalkınma Planı Uygulama Projesi
- Heinrich Böll Stiftung Derneği ile TKV arasında Yerel-Topluma Dayalı Kırsal Kalkınma Girişimlerinin Belgelenmesi ve Paylaşımı Projesi,
- GAP İdaresi tarafından ihale edilen Nusaybin, Midyat, Cizre ve İdil Sulama Alanları Altbölge Gelişme Planı işinde Kutluay Planlama Bürosuna Danışmanlık,
- Shell Upstream Turkey davet usulü teklif alma yöntemi ile TKV 'ye DADAŞ Projesinden etkilenen Diyarbakır köylerinde Kırsal Toplum Kalkınması Programının hazırlanması ve uygulanması,
- Merkezi Finans ve İhale Birimi tarafından AB IPA programı tarafından ihale edilen Spor Eğitimi Yoluyla Sosyal İçerme Projesine NIRAS ve Agrin Ortaklığı ile başvuru yapılmış ve ihale kazanılmıştır.

2014:

- Arı ve Arı Ürünleri Üretimi Faaliyetinin Doğu Karadeniz İllerinde Geliştirilerek Yaygınlaştırılması Projesi
- T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Hayvancılık Genel Müdürlüğü ile TKV arasında Arıcılık Yayım ve Eğitim İş birliği Protokolü,
- Spor Yoluyla Dezavantajlı Grupların Sosyal İçerimi Projesinin uygulanması,
- Gölbaşı ve Kurtalan İlçeleri Entegre Kırsal Kalkınma Planlarının Hazırlanması,

2015:

- Arı ve Arı Ürünleri Üretimi Faaliyetinin Doğu Karadeniz İllerine Geliştirilerek Yaygınlaştırılması Projesi,
- Cizre İlçesi Entegre Kırsal Kalkınma Planının Hazırlanması,
- Avrupa Kırsal Parlamentosuna Türkiye'yi temsilen ve Vakıf olarak katılım sağlanması,
- GAP Bölgesi Yerel Yönetimler Personeli Eğitim İhtiyaç Analizinin yapılması,
- GAP Bölgesi Büyükşehir Belediyeleri Personeline Yönelik Kırsal Kalkınma Eğitimi ve İnceleme Gezisi.

2016:

- UNICEF-Suriyeli Çocukların ve Gençlerin Güçlendirilmesi Projesinin GAP BKİ sorumluluğunda olmak üzere GAP Bölgesinde uygulanması,
- Dezavantajlı Grupların Sosyal İçerimi ve İstihdam Edilebilirliğinin GAP Bölgesinde Arttırılması

2017:

- TANAP - Entegre Organik Yumurta Tavukçuluğu Projesinin Erzurum – Aşkale İlçesinde Uygulamaya başlanması,
- TANAP- Karadeniz Bölgesi'nde Arıcılığın Kırsal Dezavantajlı Nüfus İçin Gelir Getirici Ekonomik Bir Faaliyet Olarak Geliştirilmesi Projesinin Bayburt ve Gümüşhane İllerinde uygulanmaya başlanması,

2018:

- Damızlık Ana Arı Ekotip Geliştirme Projesinin DOKAP Bölgesinde uygulanmaya başlanması.